

ESETTANULMÁNYOK

Kovács Piroska

Máréfalva

Máréfalva a történelmi Udvarhelyszék egykori Farcádi járásához, ma Hargita megye Fenyéd községéhez tartozó falu. A Keleti-Kárpátoktól nyugatra, a Hargita-hegység és az Erdélyi-medence találkozásánál helyezkedik el, a 13/A elnevezésű országút hosszában szeli át, Székelyudvarhely és Csíkszereda között, egy 3,3 km-es útszakaszon.

Az 1992. évi népszámlálás adatai szerint összlakossága 2017 fő, amiből 2014 magyar, 2 személy román, 1 személy egyéb nemzetiségű. (A cigányok létszáma megközelíti a 400-at. Ezek testületileg magyar nemzetiségűnek vallották magukat.) Felekezeti megoszlás szerint 1978 római katolikus, 2 ortodox, 31 református, 2 unitárius, 4 egyéb.

A falu nevét először egy 1566-ban kelt oklevél említi.¹ A II. János hadában híven szolgált udvarhelyszéki főemberek és lófők névsora.

Római katolikus plébániája régi, 1645-ben már szentegyháza (temploma) volt. Egy 1760-ból való püspöki irat szerint „a máréfalvi plébániát Rákóczi György alatt alapították, amint azt a régi szentegyház tornyának kövére vésett neve bizonyítja.”² Ma is álló temploma 1772-ben épült, és Szent Imre tiszteletére szentelték. Ezt a nevet viselte régi temploma is. Egyházi anyakönyvelése 1721-től kezdődött.

Az iskolára vonatkozó első hivatalos adat 1786-ból való, amikor is a római katolikus parochiális iskolába – II. József rendelete értelmében – tervezik bevezetni az állami elemi iskolai rendszert.³ Tehát a falunak már 1786 előtt volt magyar nyelvű, felekezeti elemi iskolája.

Más felekezeteknek sem temploma, sem iskolája nem volt a faluban.

A falu nevének eredetére nézve csak találgatásokba bocsátkozhatunk. A népi magyarázat szerint „*Már e falu!*” elismerő felkiáltásból alakult a Márafalva. Más vélemény szerint Mára nevű vitézről kapta a nevét, csakúgy mint a falu határában lévő *Máraháza*.

A történészek, nyelvészek véleménye szerint a X-XII. században gyakran a puszta személynév lett a helységnév, a XIII. század elejétől kezdve tömegesen bukkannak fel a -laka, -háza, -telke, -földe, -szállása, -falva végű helynevek. ⁴ Jakab Elek Márafalvát – a forrás megjelölése nélkül –, mint korai települést *Terra Mare, Mára földje* ⁵ néven említi. E megállapítások alapján következtethetünk a település keletkezésének idejére. Sokkal korábbi keletű Máraháza, mely védelmi célokat szolgáló földvár, megfigyelő állomás lehetett az őskorban – vélik a régészek az itt végzett ásatások alapján. ⁶ A Mára földje, Máraháza, Márafalva birtokos jelzős összetételek, amelyek előtagja a birtokos neve. Érdekességként kívánom megjegyezni, hogy a mai Magyarországon, a Baranya megyei Magyaregregy határában is létezik Máraháza. ⁷ A MÁRÉ név alakulhatott a Mártonéból (ami nem más, mint Márton fia vagyis Mártonfi), mint a Dáné a Dánieléből, a Boné a Bonifácéból, a Báldé a Boldizsáréból (Baltazar, Baldazar), a Jáné a Jánoséből.

Oklevelekben a falu neve a következőképp fordul elő: 1566-*Marefalwa*⁸, 1567-*Mareffalwa*⁹, 1569-1600-*Marefala, Marefalwa, Mareffala, Marefalva*¹⁰, 1614-*Marefalva*¹¹.

1602-ben a Básta-féle jegyzékben *Morefalvaként* szerepel.¹² de már Jakab Elek figyelmeztetett, hogy csakis Márafalváról lehet szó.¹³

Benkő József „*Transilvania Specialis*”-ában Udvarhelyszék községei közt *Marosfalva* megnevezéssel találjuk, a következő megjegyzéssel: „Marosfaluja a Nagyküküllő közelében fekszik. Timon (azaz Timon Sámuel jezsuita atya földrajzi munkája) tévesen a Homoród vize mellé helyezi.”¹⁴

Ugyancsak Benkő könyvében az udvarhelyszéki római katolikus esperesi kerülethez tartozó 16 virágzó község közt *Mátéfalva*-ként

jelenik meg, és ugyanezzel a névvel találjuk az 1806-os Lipszky-féle térképen.¹⁵ 1704-ben viszont, az erdélyi kuruc hadak számbavételekor *Markfalvának* írták.¹⁶

A felsorolt változatokban a helynév More-, Maros-, Máté-, Mark-előtagját minden esetben a -falva utótag követi: az elírások ellenére is, mindvégig magyar helységnévként fordult elő.

A Márafalva megnevezést használják a korabeli latin, illetőleg cirill betűs román nyelvű egyházi jelentések, anyakönyvek: 1863: *Relatio Parochiae Marefalva*¹⁷; 1882: *Ecclesia parochialis Marefalviensis*;¹⁸ 1787: *Marefalu, Marefalo, Marefalva* (ciril írással)¹⁹; valamint az 1818-1848-as „Adótabellák”: *Pagi Marefalva*²⁰.

Folytathatnánk a felsorolást annak bizonyítására, hogy – bár nevét néhány alkalommal hibásan jegyezték le – a falu a Márafalva nevet viselte az elmúlt századok során, és ezt a nevet használta a XVII-XVIII. században betelepedett csekély számú román népessége is.

A falu hivatalos nevének megváltoztatása Trianon után történt, közigazgatási úton, egyszerű fordítással: Márafalvából lett *Satu Mare*. A *mare* szó román jelentése *nagy*, tehát a román változat szerint *Nagyfalva*. Ion I. Russut idézve: „A néhány, Márafalván (Fenyéd községben) megőrződött, hagyományosan épült ház a falu román eredetének a bizonyítéka, csakúgy mint a falu neve maga.”²¹ Egy kis spekuláció nyomán kézenfekvő a következtetés: a *Maré* személynév (melynek mi – tekintettel Baranya megyei analógiájára – csakis a középkori latinból véltük lehetségesnek leszármazását) tulajdonképpen jelző, mely a falu méreteire utal, és természetesen román eredetű, akárcsak maga a település. E logikai érvelés valószínűségét legalábbis megkérdőjelezi az első világháborúig magyarok és románok által kizárólagosan használt -falva utótagos, birtokos jelzős névváltozat, mely arra utal, hogy a vélhetően középkori latin eredetű *Maré-* előtag mégiscsak személynév volt.

A falunév után vizsgáljuk meg ennek helyneveit. Ezeket az első telepések, de a későbbiek is gyakorlati szükségből adták azért, hogy ezek eligazítsák az embert a falu határában. Keletkezésükkor valamilyen jellegzetességből fakadtak, vagy valamely helyi, korabe-

li esemény emlékét őrzik. A máréfalvi helynevek közül a magyarság pogány hitvilágára utal az *Ördögoltár*. Harcos idők emlékét őrzi a *Márévára*, a közelében lévő *Várfok*, *Vármege*, *Leshegy*, *Hadút*, *Kőlik* (utóbbi sziklába vájt üregeket jelöl, melyek a monda szerint a portyázó tatárok ellen jelentettek menedéket).²²

A legrégebbi lejegyzett helynevünk 1599-ből való: „[...] mely helyet Kövecsi [Keoweczy] nevű helynek hittünk.”²³ Falu közötti belterület lehetett, két szomszéd perelt ezért a bejáró helyért, sajnos ma már nem azonosítható.

Ma is élők viszont az 1765-ben, az udvarhelyi vár urbáriumában, ennek birtokaként feljegyzett erdők és szántók nevei: *Alsó-Madaras*, *Felső-Madaras*, *Vágásháta*, *Pap-nyíre*, *Szénégető*, *Likat*, *Nagyvölgy*, *Medvenyír*, *Botos*, *Szék-oldal*, *Pap-szénája*, *Somos-nyaka*, *Tusnád-oldala*.²⁴

Az 1896-ban készült *Udvarhely vármegye földművelési térképe* a következő magassági pontokat jegyzi Máréfalva határában: *Lázkaréjteteje* (848 m), *Nagyvölgy-sarka* (856 m), *Simonnyakateteje* (856 m), *Málnavészsarka* (864 m).²⁵

A fenti helyneveinket változatossá teszik a -háta, -oldala, -szénája, -nyaka, -sarka, -teteje utótagos összetételek, ugyanakkor utalnak arra is, hogy hegyvidéki településről van szó. Félremagyarázhatatlan magyar helynevek ezek, amelyek ma is azonosíthatók. Szólnunk kell továbbá arról, hogy Máréfalván is találunk néhány olyan helynevet, amely gyakori egész Erdély területén, de értelmezése magyarázatra szorul. A régi magyar nyelv szavai ezek, amelyek jelentés- és alakváltozáson mentek át; eredeti jelentésük elhomályosult, módosult, etimológiai elemzésük világítja meg eredeti jelentésüket.²⁶ Ilyen típusú helynevek Máréfalván: *Horaszó*, *Mál*, *Orotvány*, *Nyír*, *Vízlok*, *Láz*, *Tanórok*, *Gyepű felé*. Főleg azokkal a helynevekkel foglalkoztam, amelyek írásban dokumentáltak, de sorolhatnám az összes határrészek neveit annak bizonyítására, hogy ezen a vidéken számottevő népességváltozást, lakosságcserét, etnikai keveredést helyneveink nem jeleznek. Jelzik viszont a szórványos román beköltözést. Az újonnan betelepülők első lakó-

helye az ún. *Oláh utca* volt, az ide vezető hidat *Oláhok hídjának* nevezték, az utca végében volt az *Oláhtemető*. Ennek az utcának korábbi neve nem ismertes (később Kántor utca), tehát valószínű, hogy ők telepítették be ezt a falurészt. Az egyik kinti birtokuk, kaszálójuk az *Oláhok pajtája* nevet viseli. Téli-nyári szálláshelye volt egykor az állattartó gazdának. Az erdei házikóra és csűrre ma is emlékszik az idősebb nemzedék. Az ide vezető gyalogút *Oláhösvény*. Ennél több román etnikumra utaló helynév nincs a faluban.

Ezek az újabb keletű helynevek a birtoklás történeti és etnikai mozzanataira utalnak. A beköltöző románok birtokukba vettek és tartottak bizonyos földterületeket, természetesen, hogy azokat róluk is nevezték el.

Az említett Oláhtemető a faluban élő görög katolikusok temetője volt. Egyházi anyakönyvek 1816 és 1903 közötti szórványos adatai szerint ebben az időszakban összesen 19 alkalommal temettek ide. Ez a kép nem teljes, mert hiányoznak az 1824 és 1881 közötti évek adatai. A bejegyzések viszont bizonyítják azt, hogy 1816-ban már ide temetkeztek.²⁷ 1858-ban Boér Sándor, az udvarhelyi görög katolikus „parochus”, sürgeti a temető bekerítését, nem annyira a gondozás, a kegyelet nevében, mint a szénafű haszna miatt. A máréfalvi megyebíróhoz küldött levelében írja: „Mostantól számítva minden évi termés fordítottassék szegénységem pótlására vagy szegény görög templomunk javára, mert ha senki sem figyelmez haszonra, az értékek könnyen elpusztulhatnak.”²⁸

Az említett görög katolikus anyakönyvben az anyakönyvvezető pap megjegyzi, hogy 1900-ban az elhalálozott görög katolikus idős Mihálykó Józsefet a máréfalvi római katolikus temetőbe temették el. Ez a jelenség az átkeresztelkedésekkel egyre gyakoribbá válik, fokozatosan elnéptelenedik az „Oláhtemető”.

Az 1930-as években a helyi hatóság gondjaiba veszi, a falu népével bekerítetteti. Aurel Cațavei, ortodox vallású tanító és egyben községi bíró, egy új keresztet („troița”) állíttatott a néhány korhadó fakereszt mellé, de a temető továbbra is használaton kívül maradt.

A második világháború utáni nemzedékek már számon sem

tartották őseik sírhelyét, a fakeresztek elkorhadtak, maradt egy kaszáló, aminek tulajdonjoga is feledésbe ment. A szomszédos területek gazdái észrevétlenül elfoglalták és kaszálják. Olyan évek is voltak, hogy senki sem kaszálta meg.²⁹

Helyneveink után vegyük szemügyre az okleveles anyagban fellelhető személyneveket is. A legrégebbi írásban rögzített máréfalvi személynév 1566-ból való: *Nagy gergelij* János Zsigmond hadában szolgáló lófő.³⁰

A Székely Oklevéltár új sorozata gazdag személynévanyagot tár fel a korabeli Máréfalvára vonatkozóan. Szám szerint 31 máréfalvi névvel találkozunk a 1569 és 1600 közötti törvénykezési jegyzőkönyvekben. Néhány esetben értesülünk ezek rendi hovatartozásáról is: Máthé György, Jakab Ferenc darabont szolgája; Kadiczi István, Kadiczi Istvánné Gertrud, Molnár Mihályné, Nagy János – mindnyájan Szemere Mihály (külső) jobbágyai; Tózsér Bálint, Ferenczi Máté, Ferenczi Péter, Albert Mihály, Máthé Péter fejedelmi darabontok; Nagy Gergely lófő. Rendi besorolás nélküliek: Bálint Miklós, Brassai András, Ferenc István (prókátor), Imre Tamás, Jakab Péter, Kató Gergely, Nagy Bálint, Nagy Ferenc, Nagy Gergely, Nagy Pál, Nagy Péter, Oláh Kelemen, Pálfalvi István, Péter Jakab, Simon István, Simon Jakabné Margit, Tamás György, Zsigmond Péter. 1590-ben a máréfalvi Oláh Kelemen egy peres ügyben tanúskodik. Máréfalván ez az első román eredetre utaló személynév.³¹

Az 1602 évi Basta-féle összeírásban 26 máréfalvi családfő nevét találjuk: *Nagy Lőrincz, Veres János, Kata Gergely, Veres András, Nagy Mátyás, Veres István, Jakab Ferenc, Bálint Tamás, Antal [...] Miklós, Pálfalvi István, Teozér Bálint, Telegfalvi Pál, Albert János, Lukács János, Mihály Gergely, Gergely György, Nagy Antal, Simon Péter, Tamás János, Ferenczi György, Antal András, Lőrinczi János, Olá János, Gergely Antal, Veres Demjén, Jakab István. Rendi besorolásuk: lófők (4), darabontok (8), szabadosok (14).³²*

A XVI-XVII. század fordulóján tehát tanúi lehetünk a színmagyar nevű székely őslakosság közé keveredő első gyaníthatóan román, vagy román eredetű személyek megjelenésének. Az 1590-

ben említett *Oláh Kelemen* társadalmi besorolása ismeretlen, az 1602-es lustrán szereplő *Olá Jánost* viszont a szabad székelyek rendjében találjuk. Az Oláh-Olá név ebben a korban többnyire viselője etnikumát jelöli, esetenként azonban csak közelebbi-távolabbi leszármazását: a szabad székelyek között szereplő Oláh családnevűek (hacsak nem valamilyen ragadványnevet viselnek), illetve ezek elődei, házasság révén kerülhettek be a székely katonatársadalomba. Mivel érdekük is azt követelte, többnyire gyorsan asszimilálódtak.

Bethlen Gábor 1614. évi összeírásában arra törekedett, hogy minél részletesebb képet kapjon a Székelyföld lakosságáról. Tekintve, hogy a hadakozni köteles szabad székelyek tömegesen „kötötték magokat jobbágnak” – megszabadulva ekképpen a katonáskodástól –; ezért akarják tudni, kik a régi és kik az új jobbágyok. Az összeírók megkülönböztették tehát az ősjobbágyokat a külső jobbágyoktól (extranei), a kívülről telepedett zsellérektől (inquilini), a jövevényektől (advena). E népesség-összeírás alapján körvonalázódik előttünk a XVII. század eleji Máréfalva társadalmi arculata; 46 családfőt vettek számba. A község lakosságát, a néhány lófő mellett, a gyalogrendiek népes csoportja alkotta, a kevés számú libertinussal együtt. A falu állandó lakosságát tehát a szabad székelyek adták. Órajtuk kívül az összeírók találtak még 9 külső jobbágyot és 4 betelepített zsellért.

A legtöbb esetben az összeírók jelzik, hogy a jövevények honnan érkeztek: a Máréfalván talált *Szász István* és *Szász János* Segesvárszékéből valók, beneiek, *Szász Mihály* pedig kőhalmi; *Oláh István* havasalföldi (!), *Oláh Demeter* és *Oláh Bokor*, sajnos nem tudni, honnan jött, idegen szolgák. Úgyszintén ismeretlen *Jakab István*, *Salaty Máté* és *Berkecj Péter* külső jobbágyok származási helye is. *Jakoch Tamás*, Pálfalvi István zsellére a közeli Oláhfaluból jött, *Gergely Antal* és *János Ferenc* zsellérek viszont már ismeretlen helyről.³³

Később az 1750-es összeírásban román hangzású nevéek voltak a szabadok között *Şt. Ráduly*, a jobbágyok között *Mich. Sztojka*,

*Petrus Olá, Thodor Oláh, Th. Olá jun., zsellér pedig Steph. Olá.*³⁴ A helyi keresztelési anyakönyvben 1746-ban jelenik meg az első román etnikumra utaló bejegyzés: „Baptisavi infantem natam ex conjugibus *valachis Stephano Olah et Ana Olah* nomen infantis *Anna*. Patrimi Petrus Kovács juvenis cum matre sua Catharina Szász. Omnes de Marefalva.”

Az erdélyi kuruc seregek lajstroma újabb névanyagot szolgáltat vizsgálódásunkhoz. Máréfalván 17 harcos nevével találkozunk: *Ferenczi István, Olosz Pál, Olosz János, Lukács István, Pál Péter, Zenczer Márton, Makrai Péter, Pálffy János, Tözsér István, Huszár István, Pap István, Orbán Péter, Kis János, Dávid István, Pap Gábor, Imre Máté, Pál György.*³⁵ Természetesen ez nem teljes névsora a falu férfilakosságának, de általa betekintést nyerhetünk a korszak személynévanyagába.

A felsorolt nevek közt idegen hangzásúak a *Zenczer* és a *Makrai*. Viselőikről nem rendelkezünk semmilyen későbbi információval.

Az *Olosz* név viselői olasz származására utalhat, bár Pálmay József családtörténeti munkája ismeretlen eredetűnek mondja.³⁶ A népi hagyomány a máréfalvi Olosz-okat idevetődött „talján” utódainak tartja. Ma e név *Olasz* változata is ismeretes. A XVIII. század közepétáján bukkan fel a *Mihálykó* név Máréfalván. A helyi keresztelési anyakönyvben 1755-ben *Mihálykó Péter és felesége*, Szalai Ferenc és Tamás Panna Ferenc nevű gyerekeinek keresztszülei. A máréfalvi *Mihálykó Péter* nevét olvashatjuk a székelyudvarhelyi vár, 1765-ben készült urbarumában is. Máréfalván a várnak „majorsági erdei vadnak” és van egy Eötvös János nevű cigány jobbágya. Az okirat felsorolja a cigánykovács „kinnvaló örökségeit”. Az egyik helynév utáni megjegyzés számunkra sokatmondó: „A szentegyház felől való fordulóban, Székoldalban 1 metretum, melyet most *Mihálykó Péter*, Ugron Ferenc úr jobbágya bír zálogjára”.³⁷ A népi emlékezet is úgy tartja, hogy az első Mihálykó nevű pásztorember az Ugron familia jobbágyaként jött a faluba. Hogy az Ugronoknak birtokrészei és jobbágyai voltak Máréfalván, azt pedig levéltári adatok is bizonyítják.³⁸

Ion I. Russu a délkelet-erdélyi települések román eredetének igazolására a székelyföldi családneveket tekinti a fő bizonyítéknak. A román nevek alfabetikus lajstromában a Mihálykó valamint Miok vezetéknevet is szerepelteti. A szerző, meggyőződése igazolására, a magyar helyesírás szerint leírt nevek után – ahol szükségét érzi – durva azonosítással odaírja zárójelben a román változatot: Laczkó (Lascu, Lațcu). A magyar helyesírásnak megfelelően leírt Mihálykó név után nem tesz semmilyen megjegyzést.³⁹

E név etimológiai vizsgálatát Szabó T. Attila végezte el:

Mihálykó. 1630: Mihalyko Janos (290. 213 a.). 1634: Mihalyko Janosne (291. 8b.). 1640, 1641: Katona Mihaljko Janosne Kata Aszoni (291. 292.). 1642: Mihalko Katona Janos (291. 328a.). 1643: Mihalyko Katona Janosne Kata Aszony (291. 373 b.). *A Péterke mellett egyetlen olyan becenévalakulat, amely a teljes névformából és nem rövidült tőből -kó képzővel toldott származék.*

Mihok. 1630: Szalaj Georgy az Uras szolgálival...akara megh fogtatni az Inast Mihokot...az ket Inas beszili vala egj masnak s monda Mihok... (290. 194 a., 212 a.). 1632: Erdeli Mihok (290. 76 b.). 1631: Szabo Lukacz Inassa Mihok (290. 50 a.). 1632: be jöt vala az az Mihok (Erdeli Mihok) (290. 76 b., 77 b.). 1635: Meszaros Andras fia Meszaros Mihok (291. 40 a.)... *A Mihály keresztnév rövidüléssel formájából -ók képzővel alakult származékára a legrégebbi adalékot 1587-ből, abból a kötelező levélből ismerjük, amelyben a csiki Szenttamáson lakó Csurra Mihók magát arra köti, hogy ha földesura, Lázár Farkas földéről elszöknék, ura minden törvény nélkül megtarthatja (SzOkl. V. 142.). E becenév – különösen jobbágyi-zselléri szinten – az eléggé kedvelt férfi becenevek közé tartozik.*⁴⁰

A máréfalvi Mihálykó családok egyikét a *Miók* megkülönböztető névvel illették. Ha a fentiek értelmében vizsgáljuk ezt a máréfalvi esetet, igazoltnak látszik a becenév származtatási módja, mert *Mihálykó Mihály és Oláh Katalin fia József*, és ennek minden későbbi utóda a mai napig a *Miók* ragadványnevet viseli. Tekintsünk be kicsit mélyebben e máréfalvi nemzetség történetébe!

Mihálykó József – az anyakönyvi bejegyzés szerint – görög

katolikus vallású pásztor. Felesége, a szentmártoni Gyurika Mária, szintén görög katolikus. Az apa is, a gyermekei is, majdnem csak a Miók nevet viselték: *Miók Ignác* (sz. 1855) görög katolikus pásztor, *Miók Mihály* (sz. 1853), ennek fia, *Miók Laci* (sz. 1874). A falu csak így használta, gyakran még írásban is. 1866-ban *Mihálykó Józsefet* a falu megfogadta ökörpásztornak. Az eredeti szerződésben a neve így szerepel: *Miók József*. Nevét nem tudja leírni. Az egyházi nyilvántartásban *Mihálykó József Mihók*-nak írják.

Noha elfogadjuk, hogy a Mihálykó személynév a magyar nyelv szabályai szerint képzett becenév, ami vezetéknevévé minősült át; valószínű, hogy ezt a képzési módot székely emberek névadásánál nem alkalmazták, csak alantasabb jobbágyi-zselléri környezetben. Erre utal Szabó T. Attila is.

A *Mioc* román névváltozat eléggé elterjedt (például Damaschin Mioc történész). A *Mihálykó, Miók név máréfalvi viselői román származású görög katolikusok, a helyi egyházi feljegyzések „oláh atyafiak” megnevezéssel illetik őket.*

Úgy vélem, hogy a XVI., XVII., XVIII. századból való levéltári adatok meggyőzően bizonyítják – a falunév, a helynevek és személynévanyag alapján –, hogy ebben az időszakban a falut a magyar nyelvűség jellemezte, masszív román lakosság jelenlétére egyetlen forrás sem utal. Az említett román nevéek többsége a helyhez nem kötött, jövő-menő népességet képviselte.

A továbbiak során megpróbálom nyomkövetni a Máréfalvára beköltözött románság történetét, vallási hovatartozásukat, az őshonos lakossághoz viszonyított részarányukat.

1733-ból való az első hitelesnek mondott görög katolikus vallási összeírás. Eszerint Máréfalván hat görög katolikus család élt.⁴¹

1760-61-ben Buccow generális parancsára összeírták az összes románokat, óhitűeket és unitusokat egyaránt. „Udvarhelyszék 102 községének [...] mindenikében találtak 1-2, néhol 10-20, 8 faluban 20-nál több oláh családot.” Máréfalván ekkor nyolc unitus családot találtak.⁴²

Hogy mit jelentett ez a 6 illetve 8 család a faluban abban az

időben, támpontul szolgálhat az 1720-21. évi állami összeírás, ami Máréfalván 53 háztartást vett számba, azaz 3 nemest, 37 taksás-szabadost, valamint 13 egyéb besorolást.⁴³

XVIII. századi statisztikai adatainkat – a máréfalvi ún. „oláh atyafiak” vonatkozásában – szerencsésen kiegészítik a székelyudvarhelyi görög katolikus egyházi anyakönyvek.⁴⁴

1787-ben az udvarhelyi görög katolikus pap a máréfalvi Mihálykó Mihály családjában keresztelt egy újszülöttet. A következő években, 1788-ban egy, 1789-ben ismét egy, majd 1799-ben két születést regisztrál az anyakönyv. Tehát 13 év alatt összesen 5 görög katolikus gyermek született Máréfalván. Valamennyien Mihálykó nevűek. Ez az adat megerősíteni látszik az 1760-61-es összeírás hitelességét, miszerint a faluban 8 görög katolikus család élt.

Ugyanebben az anyakönyvben 1800 és 1823 között 19 máréfalvi születés szerepel. Két esetben *Kalányos* nevű (ilyen nevű *cigányok* a századelőn még éltek a faluban), *Román György*, akiről megjegyzi, hogy Karácsonyfalváról jött, a többi *Mihálykó*.

1818-ban a székelyudvarhelyi görög katolikus egyház Máréfalván 10 adófizető családot tart nyilván (új nevűek Borka Mihály, Sztójka István).⁴⁵

Az 1818. évi adótáblán szereplő 114 adófizető közül 8 Mihálykó nevű. Ez az összlakosság 7%-át jelenti.⁴⁶ Az összevetett évek (1733, 1760, 1818) adatai nem annyira az új beköltözéseket, mint a természetes szaporulatot jelzik.

Jancsó Benedek szerint: „Politikai, történelmi, társadalmi és közgazdasági okokban keresendő a románság múlt századi [XVIII. század] feltűnően gyors elszaporodásának oka, nem pedig a faj valami csodálatos erejében.”⁴⁷ A társadalmi-gazdasági okokra Tóth Zoltán világít rá: „A jobbágyigába szorított önérzetes közszekelyekkel az adományos birtokosoknak rengeteg bajuk volt, míg a jövevény románság a jobbágy állapotot viszonylag szívesen vállalta, mert ez még emelkedést jelentett számára.” Szerinte az 1760-as évekből származó adatok arra utalnak, hogy „az udvarhelyszéki

románok elszórtan, jelentősebb társadalmi összefogás nélkül éltek a székely tömegek közepette, ahol természetesen társadalmi helyzetük a legalacsonyabb volt.”⁴⁸

Ha a XVIII. század végi máréfalvi állapotokat vizsgáljuk, a fenti megállapítások reálisnak bizonyulnak. A római katolikus vallású faluközösség ebben az időszakban új templomot épített. Jóváhagyását 1763-ban kérvényezték a püspökségtől, 1772-ben fel is szentelték. Az egyházmegye fenntartja a már 1786 előtt is működő római katolikus parochiális iskoláját, fizeti az iskolamestereit. Az erdélyi társadalom sajátos struktúrája értelmében az önrendelkező, önigazgató székely falu mint befogadó társadalmi közeg számára – a szolgák, nincstelen zsellérek és jobbágyok, az idegen beköltözők –, sem anyagilag, sem szellemileg nem jelentettek tényezőt. Nem járultak hozzá a közösségi létesítmények megteremtéséhez és fenntartásához. Ezért volt igény a római katolikus vallásra való áttérések idején arra, hogy bizonyos összeget fizessenek a templom és temető használatának jogáért, ún. „megváltás” címén.

A XIX. század elején ez a helyzet változni kezd. Az 1818. évi adótabella bizonyítja, hogy a Mihálykók a szolga vagy nincstelen zsellér státusát meghaladó „gazdai” rangba jutottak, faluba szállt, de „belső telekkel” (sessio) rendelkező adófizető jobbágyokká váltak.⁴⁹ A falu központjába torkolló új utcát népesítenek be (Oláh utca)

Daniel Mihájko vagyoni helyzete megközelíti a legtehetősebb kö-zéprendű székely vagyoni állapotát: 13 és 2/4 köblös szántója, 5 „currus” (szénaszekérnyi) kaszálója volt. Állatállománya: 2 ökör, 1 tehén, 2 növendék, 6 juh. Övé volt az ún. Oláhok pajtája.

A nemzetség más tagjai (*vidus Joannes Mihájko, vidus Michael Mihájko, Sephanus Mihájko*) közepes vagyoni helyzettel rendelkeztek. Valamennyien a görög katolikus egyház adófizetői.

Az 1848-as adóösszeírásban⁵⁰ 160 család szerepel: 12 címeres nemes (ármalista) és ezek özvegyei, 119 lófő és özvegyeik, 13 jobbágy özvegyeikkel együtt, valamint béres szolgák. A jobbágyok két Kalányos nevű kivételével mind Mihálykók. A jobbágyok özvegyei: *Mihálykó Péternő* és *Mihálykó Mihálynő*. Ekkor 6 Mihálykó

család adózik. Az 1818-as tabellán szereplő Mihálykó Dániel vagyona egyenlő arányban megoszlott két fia, Ferenc („oláh egyházfi”) és András közt. Mihálykó Péter vagyona megkétszereződött, Mihálykó György, – aki 1818-ban még vagyontalan –, jelentős vagyonra tett szert.

Az 1818. és 1848. évi adatokat összevetve megállapíthatjuk, hogy az egyes Mihálykó családoknál nem annyira a számbeli növekedés a figyelemre méltó, mint inkább a gazdasági megerősödés, olyannyira, hogy Mihálykó József 1848-ban szerepel az „adóíró bizottság melletti esküdtség” tagjai között. Ez már képviselőt jelentett a községben, amire korábban nem volt példa. Az emlékezet úgy tartja, hogy Mihálykó Dániel egyik fia jelen volt a románok 1848-as balászfalvi népgyűlésén, ami ha feddi a valóságot, akkor arra utal, hogy a falu társadalmához való felzárkózás dacára a család ekkor még őrizte román identitását. Meglehet azonban, hogy a két világháború közötti „vissza-románosítás” hevében költött legendával állunk szemben.

*A XIX. században összességében a következő képet mutatja a falu görög katolikus lakossága:*⁵¹

<i>Év</i>	<i>Összlakosság</i>	<i>görög katolikusok</i>	<i>%</i>
1818	114 családfő	10 családfő	8,7
1848	160 családfő	12 családfő	7,5
1850	937 személy	55 személy	5,8
1857	956 személy	70 személy	7,3
1863	1011 személy	37 személy	3,6
1880	1158 személy	45 személy	3,8
1890	1215 személy	12 személy	0,98
1910	1419 személy	6 személy	0,42

A számok tükrében megállapíthatjuk, hogy a falu lakosságának természetes szaporulatával a görög katolikusok számbeli növekedése általában lépést tart, főleg a század közepéig. A századfordulói csökkenés már kétségkívül a római katolikus vallásra való áttérést jelzi, amiről később bővebben lesz szó. *A XIX. században újabb,*

számottevő beköltözések nem történtek, a görög katolikusok részaránya mindvégig 9% alatt maradt.

Erről a néprétegről írja 1866-ban az akkori helyi római katolikus lelkész: „Máréfalva lakói eredetükre nézt – néhány egészen elszékelyösödött, s különben sem nagyon régen idevetődött görög katolikus oláh kivételével – mind nemes székelyek, vallásukra nézt: szilárd római katolikusok.”⁵²

Talán azt sem lenne érdektelen megvizsgálni, kikből állt össze a faluban a görög katolikus „románság”. Nézzük először az állandósult lakhelyű Mihálykók nemzetségét. Számbeli és anyagi gyarapodásukról már volt szó. Mint jeleztük, első ízben 1765-ben tűnnek fel a faluban.

1840 táján jelenik meg a faluban Ilonka Mihály. A nemzetség öregjei még tudják – bár nem szívesen beszélnek róla –, hogy Homoródszentmártonból egy pásztorbottal, legényként jött a faluba szolgálatra. Görög katolikus lévén, Mihálykó leányt vett feleségül. A család gyorsan szaporodott: az első nemzedék 4, a második 13, a harmadik már 56 tagot számlált. Ion I. Russu könyvében az Ilonka név nem szerepel a sajátos román nevek listáján. E név viselői ismerik és magyarázzák e ritka és eléggé furcsa vezetéknev alakulásának történetét.

A helyi római katolikus egyházi anyakönyvek szórványos adataiból következtethetünk az Ilonka család megjelenésének időpontjára: 1843: Michael Ilonka gr. cat. inquilinus és felesége Ana Mihálykó keresztelik Andreas nevű gyermeküket; 1858: *Michael Ilonka* és *Ana Mihálykó* görög katolikus szülők két éves *Gregorius* nevű fia elhalálozott; 1868: Michael Ilonka és Ana Mihálykó férjhez adják a 22 éves *Ana* leányukat Dionisios Péterhez.⁵⁰

Az említett anyakönyvek keresztelések, házasságok révén más görög katolikusokról is tudósítanak: 1858: „*Antonius Rostás* grec. cat. vagus (ad tempus)”, felesége „*Susana Majlát* grec. cat.”; „1858: *Joannes Székely reformatus siculus inquilinus*”, felesége „*Maria Varga* grec. cat.”; 1859: „*Joannes András* grec. cat. romanus

molitor”, felesége „Sophia Pap rom. cat.”; 1859: „*Samuel Sztojka grec. cat. zingarus vagus*”, felesége „Ana Bizsi rom. cat.”; 1862: „*Matheus Barcsa grec. cat.*” felesége „*Maria Rostás grec. cat.*” ; „*Gregorius Szóke grec. cat.*”, felesége „*Barbara Ferenc grec. cat.*”; 1864: „Albertinus Simó, Kissolymosról jött, molitor”, felesége „*Carolina Zaharia grec. cat. udvarhelyi*”; 1894: „*Gregorius Baczoni grec. cat. tesserarius, Vízaknáról jött*”.

A nevek utáni bejegyzések utalnak arra, hogy viselőik kóborló, helyváltoztatásra hajlamos emberek voltak. A fentiek közül csak hárman telepedtek meg a faluban: Székely János, a mai székely nemzetség őse, Simó Albert molnár (csak a feleségek görög katolikusok), Baczoni György „örmester” (ahogyan a falu nevezte). Rostás, Majlát, Barcsa nevű *cigányok* ma is élnek a faluban.

Következésképpen, a *román* (eredetű) görög katolikus családok közül csak a Mihálykók és az Ilonkák épültek be a falu társadalmába. A máréfalvi görög katolikusok története tehát úgyszólván e két nemzetség története: ők az ún. „oláh atyafiak”, ahogyan a múlt században nevezték őket.

Egy, az udvarhelyi görög katolikus egyház levéltárában talált – cím és keltezés nélküli – kimutatás tartalmazza azoknak a férfiaknak a névsorát, akik 1872 és 1895 között születtek, megjelölve a szülők nevét, a születési adatokat. A falvak után ítélve úgy tűnik, hogy átfogja az udvarhelyi parókiához tartozó kerületet. A 105 névből 34 máréfalvi születésű. A fenti időszakban, tehát 22 év alatt, 28 Mihálykó és 6 Ilonka nevű fiúgyermek született. Ezek az adatok a két család gyors szaporodását jelzik. Közösségi tényezővé váltak a faluban. Bár 1848-ig a jobbágyok kategóriáját Máréfalván kizárólagosan ők alkotják, de feudális kötöttségben senkivel sem állnak, saját gazdaságukban dolgoznak, főleg állattenyésztéssel foglalkoznak. A jobbágyfelszabadítás tehát gyakorlatilag csak jogi státusukat korrigálta. Megtanulták a faluközösség értékrendjét, életrendjét, szokásvilágát. Mindezzel tovább mélyült a már korábban elindult természetes, erőszakmentes asszimiláció.

A vegyes házasságok révén létrejött rokonsági kapcsolataik

segítették ezt a folyamatot. A görög katolikus legények szívesen házasodtak a helybeli székely családokból. Ez elismerést, a tekintély ranglétráján előrelépést jelentett számukra. 1859 és 1924 között 30 ilyen házasság jött létre. A ma is élő 86 éves Bíró Ferencné sz. Mihálykó Róza erről így emlékezik: „Csergő István első magyar ember volt a faluban, s elvette Ilonka mómámnak, (nagyanyámnak) a testvérét, Mihálykó Annát. Hezze adták! Akkor, ugye nem voltak rossz emberek?” (ti. a Mihálykók). Bizonyos előítéletek természetesen továbbra is késleltették a folyamatot. Erre utal Györffi Gergelyné sz. Ilonka Eszter vallomása: „Salamonné, Anna néni sokszor elmesélte, hogy az anyjéék mondták, nem adunk oláh legényhez, s aztán az ura halála után, a végén mégis hezzament Salamon bácsihoz.” (Mihálykó Salamon sz. 1867-ben)

1872-ben Ilonka Dani, a Mihály fia a helyi római katolikus kántor leányát, Jakab Annát vette feleségül.

Görög katolikus leányok kerültek a Csergő, Pál, Péter, Simon, Pálffy családokba is. Természetesen a Mihálykók és Ilonkák is gyakran házasodtak egymás között, sőt az Ilonka nemzetségen belül első unokatestvérek (Ilonka András és Ilonka Ágnes), második unokatestvérek (Ilonka Dénkó és Ilonka Gizella) is kötöttek házasságot.

Egyes máréfalvi görög katolikus családok rokonsági kapcsolatai a homoródmonti falvak felé mutatnak. Mihálykó István Almáson keresztel 1922-ben. Erről a Mihálykó ágról mondják, hogy nem rokon a többivel, később jött Remetéből. Miók József családja „jussot tartott” Szentmártonban Gyurika Mária után, azok is jöttek „bubalátni” a Miók Ignác családjába – mondja Bíró Jakab, a kései unoka (sz. 1927-ben).

Az Ilonkák szentmártoni kapcsolatairól mondja a ma is élő Lukács Domokosné sz. Ilonka Erzsébet (78 éves): „A szentmártoni rokonok módosok, én es jártam oda. A piacon es örökké tartották a rokonságot.”

A helyi római katolikus egyházi anyakönyvben minden máré-

falvi születést nyilvántartott a mindenkori plébános, függetlenül az újszülött felekezeti hovatartozásától. A vegyes házasságokból született gyermekeket, bizonyára a szülők kérésére, egyik vagy a másik vallásra írták. Ime két példa: 1858-ban az egyik újszülött neve *Rozália*, vallása görög katolikus, apja „Michael Mihálykó, greco-cat. romanus agricola”, anyja „Sophia Pál rom. cat.”. 1859-ben az újszülött *Anna* rom. katolikus, apja „Stephanus Papp rom. cat. siculus agricola”, anyja „Maria Mihálykó grec. cat.”.

1857-1895 közötti időszakban 44 születést a következőképpen jegyezték be: 35 eset közül, ahol az apa görög katolikus volt, 16 gyermeket az apa vallására, 19-et pedig az anya vallására kereszteltek. Kilenc családban, ahol csak az anya volt görög katolikus, a gyermekek mind római katolikusok lettek.

A honosodás jelképei azok a székelykapuk, amelyeket az Ilonkák és a Mihálykók állítottak az 1800-as években. Véleményem szerint e kapuk nemzetiségi hovatartozásuk megvallását jelzik. Ilonka Dani, aki a kántor leányát vette feleségül, elsőnek állított díszes kaput 1877-ben. Sándi, a bátyja 1882-ben követi példáját, nem akarván lemaradni sógorától, Csergő Istvántól, aki már 1875-ben felállította új kapuját. A harmadik Ilonka legény, István is ezt teszi 1893-ban. A faragott nagykapu számukra státusszimbólummá vált. Ez tökéletesen érthető: az apa még pásztorlegényként érkezett, a fiai pedig már saját portáival rendelkeznek, aminek fő díszé, máréfalvi módra, a faragott székelykapu. A Mihálykók közül is többen hódoltak e hagyománynak, de később, pedig 100 évvel korábban itt voltak a faluban. Mihálykó Ágoston 1879-ben, Mihálykó József 1890-ben, Mihálykó Albert pedig 1903-ban állított díszes kötött kaput. Mindez azért figyelemreméltó jelenség, mert Máréfalva a székelykapuk hazája. Ezek adják a település sajátos arculatát. Népi faragászatunk igen szép alkotásai, az Udvarhely-vidéki székelykapuk jellegzetes példányai.

A két világháború közötti visszarománosító lendület hevében Simion Mehedinți geográfus, napjainkban Ioana Christache-Panaít művészettörténész a tárgyi néprajz emlékeivel igyekeztek bizonyí-

tani a románok székelyföldi ősiségét. Utóbbi bőven meríti példáit Máréfalváról: szerinte az ereszes, tornácos faházak, a házak előtt a faragott nagykapuk, ezek díszítőelemei román hatásról tanúskodnak. Székelykapuink fő díszítőelemét, a rozettát, a napkorong ősi jelképét a dák művészetből eredezteti. Ezek az enyhén szólva merész azonosítások mindenképpen művészettörténeti, etnográfiai felülvizsgálatra szorulnak.⁵⁴ Néhány nyilvánvaló tévedésre valamint szándékosnak tűnő torzításra viszont már itt rá kell mutatnunk.

Ioana Cristache Panait a nagykapuk legrégebbi példányaként említi Máréfalván a 129-es házszám alattit: „construit în 1803 pentru Mihalic Albert” („készült 1803-ban Mihalic Albert számára”). Téves adat, *Mihálykó* (nem Mihalic) *Albert 1903-ban(!)* állította a kapuját. Másik felületességre, szakmai igénytelenségre valló megállapítása: „poarta din 1877 făcută de *Honc Daniel* [?!] și soția *Iacob Ana*; aceea din 1883, a lui *Ilonca Ștefan* și soția *Biró Victoria*”. („az 1877-es kaput *Honc Daniel* és felesége *Iacob Ana* készítették, az 1883-ból valót *Ilonca Ștefan* és neje *Biró Victoria*”) Nos, e kapukon a következő felirat szerepel: „*Ilonka Dani* és nője *Jakab Anna*”, illetve „*Ilonka István* és neje *Biró Viktória*”. Természetesen az összes máréfalvi kapukra magyarul írták fel az építető gazda és felesége nevét, az építés időpontját. A szokványos formula a következő: „*Isten: kegyelméből építete ezt a kaput 1879-be Mihályjko: Ágoston: és nője: Gábr: Ágnes*”; vagy „*Isten segedelmiből építete: Ilonka Sándor és nője Miályko Regina április 23 1882-be*”.

A beolvadás igazi fokmérője a nyelv és a vallás feladása. Hogy a székelyekké vált görög katolikusok meddig beszéltek a román nyelvet, pontosan nem tudhatjuk. A görög katolikus egyházi irattárban talált anyakönyvek, amelyekre jelen dolgozatban több vonatkozásban is hivatkoztam, valamint a „protocollum”-ok magyar nyelvűsége a XVIII. század végén és XIX. század elején a nyelvváltás tényét sejtetik. Papjaik többsége magyar műveltséggel (is) rendelkezett, helyes magyarsággal fogalmaztak, helyesen írtak. A hivatalos iratok nyelve latin vagy román, egy 1786-ból való jelentés

(nyomtatvány) nyelve latin és német, de *a hívek számára kiállított papi bizonyítványok, a megyebíráknak, harangozóknak szóló értesítések vagy egyszerű üzenetek, a különféle kimutatások, a parókia gondjaival foglalkozó jegyzőkönyvek magyar nyelvűek.*

Mindezek alapján megállapítható, hogy a döntő többségű magyar területeken a nyelvi beolvadás lassan, de megállíthatatlanul folyt. Mint láthattuk, Máréfalván az első román tartós megtelepedések a XVIII. század elejére tehetőek. A XIX. század elején – 1818-ban – már magyar nyelvűek az egyházi kimutatások, iratok, tehát 100 év (három emberöltő) után a helyi románság azonosult környezetével. A XIX. sz. utolsó harmadában a „jövevények” asszimilálódásának „faluba vételének” más bizonyítékával is találkozunk.

Erdélyszerte sor kerül az erdők ügyének rendezésére. A hajdani közös földből elkülönítették, „arányosították” az erdőket, legelőket. A belsőség (sesszio), a szántó, a kaszáló terület arányában állapították meg minden gazda számára azt a részt, amit kaphatott a közösből. Az arányosítás folyamatában a faluba beszállt „idegenek” is részeseivé, társtulajdonosaivá váltak a közösségi vagyonnak.

Az 1907-ben létrejött a közös birtokosok egyesülete a közbirtokosság. 306 jogosult közös birtokos közé tartoztak: Ilonka Sándor utódai (12 hold), Ilonka Daniel (9 hold), Ilonka Sándor (15 hold), Mihálykó Albert (10 hold), M. Ágoston (12 hold), M. Dénes (13 hold), M. Bertalan (4 hold), M. Elek (2 hold), M. Ferenc, M. Ignác (3 hold), M. János id (5 hold), M. Jakab utódi (2 hold), M. István alsó (10 hold) M. K. István (4 hold), M. Lajos (3 hold), M. Salamon (2 hold), M. Simon (3 hold) erdőrésszel.⁵⁵

Ezt méltán tekinthetjük nagy jelentőségű eseménynek. Most már nemcsak a nyelvi hasonulás értelmében, hanem társadalmi létének egészében történt meg az asszimilálódás.

A vallási kötöttség nehezebb tényezőnek bizonyult. Főképp az egyházi intézmények fenntartása, a hívek pasztorálása okozott sok gondot a római katolikus faluba került görög katolikusoknak.

A máréfalvi unitusok az udvarhelyi parókiához tartoztak. 1787-től itt anyakönyvelték a születéseket, elhalálozásokat, ide fizették

a képét. Az elhalálozások anyakönyve⁵⁰ mutatja, hogy az „oláh pap” kijárt temetni a faluba. 1882-1903 között nyolc máréfalvi halálesetet jegyeztek, a megjegyzésben feltüntetve, hogy ki temetett és hová. Négy esetben a román pap temetett a máréfalvi görög katolikus temetőbe, ugyanide egy kétnapos gyermeket Jakab József, a római katolikus kántor, sőt 1897-ben egy alkalommal maga a római katolikus pap is. Tehát a helyi kántor és plébános a görög katolikusok egyházi szolgálatait is végezte, ha ezt igényelték. A legerősebb kötődés, a vallási kötelék, lazulni kezd.

Már az 1870-es években megkezdődtek az átkeresztelkedések, az áttérések a római katolikus vallásra. Az ezzel járó huzavona egészen 1922-ig tartott, ezután az új román hatalom drasztikusan próbálta megoldani a „vissza-románosítást”, erőszakosan beavatkozva az addig természetes keretek között zajló folyamatba.

Ez az áttérési időszak Máréfalva egyháztörténetében sajátos problémákat hozott felszínre. Sok gondot, kellemetlenséget okozott a plébánosoknak, az egyháztanácsnak és természetesen az érintett híveknek is. Gyakorlatilag 50 év alatt (1870-1922) az egyházi törvények merevsége nyomán a görög katolikusok nem tudták törvényesíteni, hivatalosan elismertetni, önszándékú áttéréseiket.

Az áttérések első hulláma 1871-ben indult, amikor a római katolikus egyháztanács helyet ad 15 görög katolikus családfő kérelmének. Határozatba foglalták: „Ha 40 forintot [...] az említett templom és megye számára még ez év folyamán lefizetnek, és kötelezik magokat, hogy az évenként felmerülő patronusi terhek hordozására önként vállalkoznak jövőre, úgy tekintessenek, mint bármelyik római katolikus tagja a megyének.”⁵⁷

1903-ban egy újabb „Conversorum”-mal 14 családfő, 13 családtaggal együtt, tehát 27 személy kéri felvételét a római katolikus egyházba.⁵⁸ A felvételeket, a jegyzőkönyvek mellett, az anyakönyvben is rögzítették. Egy 1903 március 6-án kelt bejegyzés például így szól: „Alólírt Mihálykó Ferenc apa, akarom, hogy gyermekem a római katolikus hitben és szertartás szerint neveltessék.” A szülön kívül még egy tanú aláírásával látták el a dokumentumot.

Az áttérések nem erőszak hatására, hanem „önkéntes kérelem alapján” történtek. Ion I. Russu természetesen másként vélekedik. Szerinte a Székelyföld „erőltetett elmagyarosítása” igazából 1867 után ment végbe, „csábítás, zsarolás, terror, erőszak, üldözés és szükség esetén gyilkosság révén”; a „gazdag és fényűző magyar egyház” pedig „nem kért pénzbeli hozzájárulást az áttértektől, hanem ellenkezőleg, pénzjutalmat kínált nekik, hogy könnyebben átcsalogassa őket”.⁵⁹ Nos, minden jel arra utal, hogy – legalábbis Márafélván – a valóságban a dolgok kissé másként történtek...

Akkor hát mi készítette az unitusokat a római katolikus vallás felvételére? E kérdésre a máréfalvi plébánosok feljegyzései alapján körvonalazódik a felelet: „Régi óhajtásuk az oláh atyafiaknak az, hogy a máréfalvi megye javadalmaiban részesíttessenek ti. templom, temető, papi, kántori lak, stb.”⁶⁰ „Átlátták, hogy szükség esetén hamarabb megkapják a helyben lakó magyar papot, mint az oláht...”⁶¹ „... A legfőbb hajlandóságuk mégis az volt, hogy ők magyarok legyenek.”⁶² „A lelki ügyekben a római katolikus lelkészek szolgáltak, s ezért a kepefizetést is magoknak követelték.”⁶³

Természetesen a görög katolikus egyház is ragaszkodott híveihöz. Sándor István udvarhelyi görög katolikus lelkésznek a balázsfalvi érseknél tett panasza nyomán, az utóbbi közbenjárására érkezett gróf Majláth püspök rendelete, amelyben utasította a helyi lelkészt a községben élő görög katolikusok anyakönyvi másolatainak kiadására, a székelyudvarhelyi unitus lelkészi hivatal részére. Ez meg is történt.

A hívek viszont nem bírták a kettős kepezés terheit, ti. a római katolikus egyháznak önkéntes, a görög katolikus papnak jogi kötelezettség alapján. Szabadulni akartak az egyiktől, többségük az „oláh paptól”. Azt remélték, hogy az átváltás könnyen megy, csak akarni kell. Nem így történt.

Gróf Majláth Gusztáv püspök 4161/1904. számú rendelete érvénytelenítette az *apostasiával* elkövetett rítusváltást, mert „a görög katolikus érsek az apostasiával való áttéréseket helyteleníti,

azokkal szemben állást foglalt, s azt indikálja, hogy az apostasia után is arra a rítusra tartozzanak visszatérni, amelyből apostasiával kitérték.”⁶⁴ A pápai engedély megszerzésére a máréfalvi atyafiaknak már nem volt elég kitartása, így nem tudták hivatalosan elismertetni az áttéréseket. Az addig életképes felemás megoldás nem működhetett tovább: György Lázár plébános megtagadta a görög katolikusok pasztorációját. A játszma fő vesztesei természetesen a rendszeres lelki gondozástól megfosztott, szabad akaratuk érvényesítésében korlátozott hívek voltak.

A helyzet csak 1921-ben változott, amikor az új plébános, Kiss János kiegyezett Gergely Jánossal, az udvarhelyi görög katolikus esperessel. „A görög katolikusok nekem képeznek – szögezi le az egyezés nyomán a máréfalvi plébános –, csak a fát viszik Udvarhelyre, minden terhet híveimmel egyformán hordoznak, de egyforma eljárásban is részesülnek. Az anyakönyvi adatokat azonban tartozom beküldeni az udvarhelyi görög katolikus plébániára. Ezen egyezés nagy örömet keltett, és nagy megnyugvást szült, 22 családő aláírta, s vállalt kötelességét teljesíté.”⁶⁵

Sajnos ez a békés, mindenki számára kedvező megoldás nem tartott sokáig. Amit közvetlenül az impériumváltás után megvalósított két lelkész józan felismerése, azt hamarosan kikezdte az új hatalom. Kiss János plébános feljegyzését idézzük: „Az új politikai éra Máréfalván is szomorú változásokat szült. A községi bíró Ilonka Gyuri lett, Mihálykó István albiróval, mindketten görög katolikusok, kikben az új éra románokat érez, s szó sincs róla, hogy a görög katolikusok közül néhányan nem szeretik a hivatalokban román-ságát hangsúlyozni, de a nagyobb rész magyarnak érzi magát, és vallja magát. [...] 1924. márc. végével, amikor a jóézésű Gergely János, udvarhelyi görög katolikus főesperes plébánost elmarta a román éra, úgy látszik Máréfalván is ki fogja kapcsolni a görög katolikusokat az én pasztorációból.”⁶⁶

A „vissza-románosítás” természetesen nem csak az egyház, hanem az államhatalom útján is történt. Ismeretesek azok a törvények, intézkedések, amelyek a magyarság, és ezen belül a

székelység szempontjából igen károsaknak bizonyultak: az agrár-reform, az 1923-as alkotmány, az 1924-es népiskolai törvény, az 1925-ös magánoktatási törvény, az 1924-es közigazgatási törvény, stb.

Máréfalva lakossága nehezen élte meg ezt az időszakot. A földreformot itt is végrehajtották. Lukács István birtokostól jelentős földterületet vettek el, többek közt a főút mellett az ún. Nagykeretet. Hatalmas fáival valóságos díszje volt a falunak, büszkesége a gazdának. Kiparcellázták az „igenjogosultaknak”. A kisajátított területekből részesítették az udvarhelyi görög katolikus egyházat: a román pap az 1920-30-as években nagy földterületet használt az ún. Kápolnadombján, melyet kiadott „árendába”. Kijelölték az építendő görög katolikus templom helyét is. Valószínű, hogy a templomra már nem tellett, ti. a törvény értelmében, ha templomot nem is, de egy hármaskeresztet (troiță) mindenütt fel kellett állítani. Ilyet állítottak az új állami iskola udvarán 1938-ban. Itt tartották egyházi hatóságok jelenlétében a vallási, nemzeti és iskolai ünnepélyeket.

A román földreform olyan jogcímen, hogy a mezőgazdasági proletariátuson az ún. igenjogosultakon igyekszik segíteni „legfennebb csak a kisajátított birtok 1/4 részében igazolható [...]. A földnek 10%-a a román intézmények és magánosok között osztatott ki rezerva, bérlet stb. címen” – írja Venczel József földreformot elemző tanulmányában.⁶⁷ A máréfalvi földreform mikéntje hadd szolgáljon ennek bizonyítására. A kisajátított 33 holdnak csak 21%-át osztották ki az igenjogosultaknak. A visszaigényelhető termőföld és erdőre vonatkozó, a 169/1991. számú törvénnyel módosított 18/199 számú földtörvény értelmében a székelyudvarhelyi görög katolikus egyház is, jogutódként az ortodox egyház is, külön-külön 9,81 ha területet igényelt vissza. Természetesen arról a területről van szó, amit a földreformkor kapott a görög katolikus egyház.

A népiskolai törvény kötelezővé tette minden falu számára a román nyelvű állami iskola létesítését. Máréfalván az iskolaépületben a régi római katolikus elemi iskola működött két tanerővel. Az

állami román iskola 1932-ben – épület hiányában – itt-ott, magán-házakban indult. A hatóságok viszont rövidesen tűzzel-vassal kihajtották az állami iskola felépítését. 1935-ben kezdték meg a munkálatokat és két év alatt tető alá hozták a hat tantermes, öt szobás, igazgatói lakással ellátott épületet. Mi tagadás, az 1937-ben átadott létesítmény azóta is a falu hasznát szolgálja. Minden középület emelése áldozatvállalással jár, de erről a közösségi áldozatról el kell mondanunk néhány dolgot.

Állami támogatás nélkül, önerőből épült. A munkálatok anyagi fedezetét az ún. pótdoból teremtették elő, a kötelező kézi és fuvaros munkában részt vett a falu apraja-nagyja. Annyi keserűség, megalázás társult az építkezéshez, hogy az alkotás öröme sem tudta feledtetni ezeket. Önerőből, de nem önakaratból, hanem külső kényszer hatására épült, ez volt a baj.

Az építkezés időszakában más terheket is róttak a falu népére. A helyi plébános korabeli feljegyzését idézzük: „1935 márc. 7. után a székelyudvarhelyi görög keleti templom építésére a helyi birtokosság erdejéből kényszerítik a máréfalvi embereket fenyőfa vágásra és befuvarozásra. A 72 éves gondnokot fadönteni hajtják a fenyőbe a görög keleti templom építésére.”⁶⁸ Ugyanő írja 1936-ban: „Ezen évben az állami iskolára félmilliót vetettek ki pótdó címén. Ezen összeg olyan nagy méretű tehertételt jelentett a népünknek, hogy majdnem beleroskadt.” Majd később, 1937-ben: „Szinte megdermed minden. Újra pótdó 500.000 lej. Népem a földhöz való ragaszkodás miatt, szolgálni megy idegenbe. Sok férfi kínlódik a gyermekekkel, míg a felesége szolgál. Férfi és női fiataljaink csaknem mind szolgálni mennek.”

Ezt a munkálatot, mely által megteremtődött a feltétele a misszionárius regáti pedagógusok méltó fogadásának, Aurel Cațavei fogarasi származású tanító, egy személyben iskolaigazgató és községi bíró hajtotta ki a népből.

Az 1925-ös magánoktatási törvény elsősorban az ősi felekezeti iskolákat sújtotta. Jogaikat megnyirbálta, rájuk szabadította az

önkénteskedő revizorokat, anyagi gondjaikban viszont magukra hagyta.

Közben elkezdődött a harc az állami iskolák gyerekekkel való benépesítéséért. A törvény értelmében a görög katolikusok kötelező módon ide kellett iratkozniuk. 1932 tavaszán, de főleg augusztusban, az iskolakezdés előtt tetőzött a kérdés körüli véget nem érő disputa: a jegyzőkönyvek egész sorozata bizonyítja, hogy több alkalommal is 180-200 fős tömeg vitatkozott a hitközségi gyűlésen. Íme néhány idézet a jegyzőkönyvből.⁶⁹

„Nemrég kint járt a revizor és a görög katolikus esperes, amikor a szülőkkel egyezkedni próbáltak az állami iskola ügyében. Akkor a görög katolikusok arra kérték a hatóság fejeit, hogy ne csak az ő gyermekeiket parancsolják az állami iskolába, mert úgy tünne fel, hogy ők nem magyarok, kijelentették, hogy törvényadta joguknál fogva abba az iskolába járatják gyermekeiket, amelyekben akarják.” (1932. április 10.)

„Az iskolaügyben tartandó egyházközségi gyűlés tárgyához bátorkodunk az alábbi határozati javaslatot előterjeszteni: Mondja ki az egyházközségi gyűlés, őseitől örökölt, hitvallásos, római katolikus, három tanerős, hétosztályú iskolához ragaszkodik, és azt tovább is teljes egészében fenn akarja tartani. Tehát az állami iskola részére osztályokat semmi körülmények között nem engedhet át. A községünkben lakó görög katolikus családokkal tovább is a legnagyobb békeességben és szeretetben kíván élni.” (1932. április 17.)

„A revizor felhívására a tanítók hazaküldték a görög katolikus gyermekeket, de a szülők visszavitték azzal a kijelentéssel, hogy nekik az iskolában részük van, a gyermekeiket ide akarják járatni tovább is, s ekkor egy ember, névszerint Mihálykó Ferenc, úgy belódította leánykáját az iskolába, hogy orrán, száján megindult a vér.” (1932. augusztus 22.)

Közben megvádolják a felekezeti iskola tanerőit, hogy az állami iskola ellen agítálnak és megfenyegetik őket: „Ha nem segítünk az

állami iskola benépesítésén, ami jó az iskolában, az sem lesz jó” – írja nyilatkozatában az egyik tanító.

Az 1929-30-as tanévben a római katolikus felekezeti iskolába, az I-VII. osztályba 187 tanköteles gyermek volt beírva. Két tanerő tanított itt. A tanulók 40-50%-a csak az I-IV. osztályt végezte el. Egy 1930-ból való kimutatás tanúsítja, hogy a magánoktatási törvény értelmében ez az iskola is megmérettetett: nyilvánossági jogát megadták, az új működési engedély viszont késett, tanítói rendelkeztek román nyelvvizsgával, 1920-ban letették a hivatali esküt. Aláírja: Bálint Dezső igazgató.⁷⁰

Az állami iskola beindításával megszüntették a felekezeti iskola maximális tanuló-létszámát, hiszen minden szülő ide akarta íratni a gyermekét. Akik innen kimaradtak, azokkal népesítették be az „államit”. 1935-ben négy román ajkú tanerő dolgozott itt. 1939-ig csak a hittant tanulták anyanyelven, ekkor viszont bevezették a magyar nyelv tanulását is. Az iskolalátogatást szigorú büntetésekkel szorgalmazták.

Sok kellemetlen emlék él ma is az idősebb nemzedékben. A 70-75 évesek mesélik, úgy tanultak, hogy egyetlen szót sem értettek abból, amit tanítójuktól hallottak, aki nem beszélte nyelvüket. Ugyanez jellemezte az óvodai oktatást. Ez a módszer az oktatás csődjét jelentette, analfabéták, félanalfabéták kerültek ki az iskola padjaiból azon a vidéken, ahol az anyanyelvű írásbeliség már a középkor végén elterjedt az egyszerű földműves emberek között. Románul sem tanultak meg, csak betanult szövegeket ismételtettek.

Eközben folyt a tudatos és pontos számbavétel. 1925-ben az udvarhelyi görög katolikus esperes új nyilvántartási könyvet indít hívei számbavételére: *A máréfalvi egyházközségből való görög katolikus lelkek családi összeírása*. Ebben 44 máréfalvi család szerepel mintegy 130 lélekkel, függetlenül attól, hogy hol keresztelték, átállott-e, vagy nem. Minden Mihálykó és Ilonka család nyilvántartásba került, a leányági leszármazottak is.⁷¹

Az anyagi juttatásokkal kecsegtető térítőhadjárat ellenére,

Máréfalva görög katolikusai közül sokan következetesen kitartottak önként vállalt magyarságuk-, illetve az áttérésekkel megpecsételt római katolikus hitük mellett. Mások elfogadták a felkínált vezetői tisztségeket, a megkülönböztető kedvezményeket, anyagi juttatásokat. Jogi és anyagi előnyökért ismét románokká váltak.

1940-44 között, a bécsi döntést követően újra magyarok lettek. A hatalmváltás után egyetlen nyilvános megtorlásról beszélnek az emberek, a személyes sérelmek felemlegetése ellenben tovább tartott, s azt hiszem, csak az érintett nemzedék kihalásával ér véget. Azt viszont elmondják az egykori görög katolikusok, hogy ebben az időszakban Máréfalván semmiféle negatív megkülönböztetésben sem volt részüik.

A második világháború válogatás nélkül próbára tette a lakoságot. A háború végével a volt görög katolikusoknak most már eszükbe sem jutott kihasználni a hatalmváltást: a kommunista vezetők között egyiküket sem találjuk.

Az állami hatóságok viszont továbbra is megkülönböztetett figyelemben részesítették a Székelyföldet. 1962-68 között, a 30-as évekhez hasonlóan magyarul nem tudó román nyelv és irodalomszakos tanárokkal látták el a környék iskoláit. Máréfalván ebben az időszakban Zănescu Rodica, Păstrăveanu Maria, Vălcescu Gheorghe, Gligorea Maria nevű tanárok követték egymást a román katedrán. Egy-két évnél tovább egyikük sem maradt.

A székely falvakban élő román származású személyeket – némiképp tapintatosabb módon – ezután is számon tartották. Felvetődött a gondolat, hogy ezek számára újból román tagozatot indítsanak. 1971-ben Ioan Dima megyei tanfelügyelő román tannyelvű első osztály beindításával próbálkozott Máréfalván: szóba állott a kiszemelt szülőkkel, az igazgatónővel, de elutasító magatartásuk láttán visszakozott.

1989 szeptemberében viszont Nicu Vrabie főtanfelügyelő és helyettese, Irina Croitoru irányításával sokkal erőszakosabban, ellentmondást nem tűrő módon indították újra az akciót, melynek eredményeképpen a máréfalvi iskolában román tannyelvű első

osztály beindult. A beszervezett öt gyereket (Fábián Péter, Lukács Erzsébet, Pap Szabolcs, Pál Zoltán, Pipei Eszter) a helyi rendőr magyarul nem tudó felesége tanította. A decemberben bekövetkezett változással azonnal megszűnt. A tény önmagáért beszél: *a Mihálykó és Ilonka családok gyermekeit nem adták a román osztályba.*

A csángó vidékről jött anya úgy látta, hogy „a gyermekeknek meg kell tanulniuk románul, ha Romániában élnek”. Egy paralizálódott fiú anyja úgy gondolta, hogy ilyen kis létszámú osztályban a tanító többet tud foglalkozni mozgássérült gyerekével. A többieket, nem tudom, milyen érvekkel győzték meg.

Ugyanez év szeptemberétől szabaddá kellett tenni Máréfalván a román katedrát román anyanyelvű tanár számára. A bukaresti egyetem fiatal végzőse érkezett a faluba román nyelvet tanítani, magyarul természetesen nem beszélt. Az első adandó alkalommal, a decemberi rendszerváltást kihasználva ő is odébbállt: Máréfalvát udvarhelyi középiskolára cserélte.

Ez volna hát a máréfalvi „oláh atyafiak” története. Máréfalvára való beköltözésük, beilleszkedésük, az őslakossággal való összeolvadásuk története úgy, ahogyan a források megörökítették, illetve ahogy ők maguk megvallották emlékeiket és az elődeiktől hallottakat. A leírtak során több ízben kénytelen voltam vitatkozni, cáfolni, helyesbíteni. Elsődleges céloom viszont nem ez volt: az igazságot szerettem volna kideríteni, igazolni akartam sejtéseimet, ellenőrizni a hallomásból szerzett bizonytalan ismereteimet. Az eredmény – véleményem szerint – azt bizonyítja, hogy az írott források információinak egybeesése a szájhagyománnyal, nem véletlen.

Függelék

1. Az Udvarhelyi görög katolikus parochus (Boer István) értesítései máréfalvi hívei számára 1858-1859-es években, Mihálykó Ferenc megyebíró címére küldve. 1858/49; 1859/22; 1859/42.

Eredetije: Udv. Gk. lvt., *Protocollum Archi Diaconale Officium Gr. cat. Udvarhely 1857-1859.* (Rendezetlenül)

1. a. 1858/49 *Máréfalvi Megyebíró Mihálykó Ferencnek*

A máréfalvi görög-egyesült hívek temető helye legfőbb rendeletnél fogva, békerítettvén úgy, ahogy a vélemény s tehetség vezette a hívőket, midőn már azon temetőkerthben évenként fő termés szokott lenni, mennyiben a kerítés megvédheti.

Célszerűnek találtam Kegyelmedet hivatalosan megtalálni, ezennel értésére adandó, hogy mostantól számítva, minden évi termés fordítottassék a többet ígérőnek, és a haszon értéke fordítottassék meg szegénységem pótlására vagy szegény gr. templomunk javára, mert ha senki sem figyelmez a haszonra, az értékek könnyen elpusztulhatnak. Az egész dolog állásáról tudomást várva tisztelettel vagyok. Szudv. máj. 1858.

1. b. 1859/22 *Máréfalvi Görög-egyesült megyebíró Mihálykó Ferencnek* kötelességivé tétetett a bé nem fizetett papi bért mától számítandó 8 napig, az ide mellékelt jegyzék szerint befizetni. Különben az illető hivataltól executio kéretik. Február 19-e 1859.

Elvitte a máréfalvi kántor szolgálja.

1. c. 1859/42 *Máréfalvi egyesült megyebíró Mihálykó Ferenc* ő Kegyelmének kötelességévé tétetett, az ottani marhás minden egyes gazdától egy-egy pengő, a szegényebb sorsúaktól pedig bélátása szerint 24, 20, 10 kr. kivettetni mától számítandó harmad napig a Székelyudvarhelyi G. egyesült Megyeháza előtti és udvaráni flaszter felemeltetésére a Ns. Városi Tanács hivatalos rendelete következtében. Május 24-én 1859.

2. A Máréfalván élő görög katolikus hívek egyezkedései a római katolikus egyház javainak használatára vonatkozóan. Áttérések a római katolikus hitre. Kivonatok a helyi római katolikus egyháztanácsi jegyzőkönyvekből. 1868; 1871; 1872; 1898.

Eredetije: Már. Rk. lvt. *Egyháztanácsi, iskolaszéki jegyzőkönyvek 1858-1900.* Szám nélkül.

2. a. 1868. jún. 11.: „A máréfalvi nemes megye az oláhok haláleseteire

nézt (Idősb Mihálykó Ferencet és családját kivéve), azt határozta, hogy ha az oláhok saját halottjaiknak az összes harangokat meghúzatni óhajtják, akkor egy halott után a templomnak fizetni tartoznak 1 új forintot, a harangozónak pedig 10 krt. A nagyharang mellőzésével a templomnak 80 krt. a harangozónak 10 krt.”

2. b. 1871. május 28.: „A Máréfalván lakozó görög egyesült atyafiak részéről rég kérelmezett óhajtásuk ezen gyűlésben tárgyalatván, határozatilag önkéntes kérelmezőknek, miszerint a máréfalvi római katolikus megye javadalmi t. templom, iskola, papi és kántori ház, köztemetőben jogosult legyen, ezért megfontolván az említett megye szükségleteit, egyszersmind testvéri érzelmekből kiindulva, kérelmőknek hely adatott, és határozatilag – senki által ellentmondás nem történvén – kimondatott, hogy mindazon görög egyesült családfők, kik jelenben Máréfalván laknak, számszerint 15 ti. *Ilonka Mihály, Mihálykó András, Mihálykó Ferenc idősb, Mihálykó Ferenc vojnyai, Mihálykó Andrásné Tódorral, Mihály, Dávid fiaival, Mihálykó Mihály idősb, Mihálykó József mihok, Mihálykó József gátl., Mihálykó János, Mihálykó István, Mihály ifju, Mihálykó S. Albert, Mihálykó S. Ferenc, Mihálykó S. József* – ha 40 forintot akár készpénzben, akár kötelezvényben említett templom és megye számára, még ez év folyamán lefizetnek, és kötelezik magokat, hogy az évenként felmerülő patronátusi terhek hordozásában, önként vállalkoznak, jövőre úgy tekintessenek, mint bármelyik római katolikus tagja a megyének.”

2. c. 1872. márc. 17. „A Ns. megye most is hajlandó elfogadni a román atyafiak által múlt 1871.-i május 28-án tett 40 forintnyi önkéntes ajánlatot, de a következő föltételek alatt:

a. A Ns. megye és annak t. lelkésze egészen távol fogja magát attól tartani, hogy a román atyafiaknak vallásuk és egyházukat érdeklő ügyekben megszorításokat vagy csak beavatkozásokat is tegyen. Hanem

b. akinek közülök kedve leend az ígért 40 forintot fizesse le, még pedig mától számítandó 30 nap alatt.

c. Aki ezen kitűzött határidő alatt a nevezett 40 forintot le nem fizetné, az köteles leend minden egyes családtagjáért, ha a 22. életévet meghaladta, külön fizetni a 40 forintot. Ellenben,

d. ha a legkisebb gyermeke halna is el, harangozási díj fejében köteles leend – ha már harangoztatni akar – 10 forintot fizetni. Ha ezen díj le nem fizettetnék, a harangozás megtagadtatik.

e. Aki a kitűzött 30 nap alatt a 40 forintot le nem fizeti, vagy arról törvényes kötelezvényt nem ad, az köteles leend a nevezett összeget kamatostól fizetni 1872. év január 2-től kezdve a beállási időig.

f. Aki ezen kedvezményi joggal élni akar, az a templomból nem záratik ki ugyan, de székbe ülni nem lesz szabad, hanem köteles lesz fennállani.

g. A hozzánk társult vagy társulandó román atyafiaknak jogában álland ezután minden megyei közügyekbe befolyjni, de tartoznak egyszersmind a terheket is aránylag viselni, értvén ezen alatt építkezéseket, a papi és kántori illetmények fizetését.

h. Ezen 7 pontban említettekre kötelesek azon székely atyafiak is, akik községünkben telepedtek le, de eddigi építkezési költségeinkben nem segédkeztek.”

2. d. 1898. aug. 7.: „Elnök felolvassa a székelyudvarhelyi Mélt. és Főtisztelendő gr. kat. főesperes úr átiratát, melyben jelzi, hogy hivatalát folyó év febr. hó 10-én megkezdette s a helybeli lelkésznek itt lakó hívei irányában teljesített egyházi szolgálataiért köszönetet mond, s felkéri, hogy ezután különös felhatalmazás nélkül, hívei érdekében semmi egyházi funkciót ne végezzen, s mi az egyháztanácsot érdekli, hogy híveit ezután a törvények értelmében kepefizetésre ne kötelezze.

Az egyháztanács az utóbbi bejelentésre azt feleli, hogy neki a főesperes úrral semmi dolga nincsen, mert az itt lakó gr. kat. híveket csak azon feltétel alatt részesítette a rom. kat. hívekkel egyenlő előnyben, ha az egyházi terheket birtokuk arányában a rom. kat. hívekkel egyenlő arányban viselik, s ezen terhekhez tartozik az 1872-dik évi márc. 17-én felvett jegyzőkönyv g. pontja értelmében a helybeli papi és kántori illetmények fizetése s ennek ök önként, minden kényszerítés nélkül vetették magukat alá, azon rom. kat. nők irányában, akik gr. kat. férfiakhöz mentek férjhez, az egyházi szolgálatot a helybeli rom. kat. pap és kántor teljesíti, mert azok rom. kat. maradtak, tehát illő és méltányos ezekre a kepefizetés, ami évenként 50 krt. tesz ki, mert senki sem tartozik másnak ingyen szolgálatot teljesíteni és ha ez ellen óvás emeltetnék, akkor az egyházi szolgálatokért és a gyermekek tanításáért a díj felemeltetik, ami bizonyára felülemelkednék az évenkénti 50 koronán, már csak a tandíjat is tekintve, melyet jelen esetben 4 frt-ban állapítanak meg.”

3. A máréfalvi görög katolikusok áttérése a római katolikus rítusra. Az apostásia értelmezése. A helyi plébános feljegyzései. 1904, 1906.

Eredetije: Már. Rk. lvt., *Domus historia vagyis a máréfalvi rom. kat. plébánia története a legrégibb időktől napjainkig. Kezdetre Fülöp Alajos plébános 1866-1869.*

3. a. 1904: György Lázár máréfalvi plébános feljegyzése „A Máréfalván lakó Mihálykó és Ilonka nevű görög katolikusok ügye ismét előkerült. Nevezettek ugyanis semmiféleképpen nem akarnak megválni a helybeli, és így mindig kéznél lévő római katolikus paptól. Közülök a legtöbb férfi

fidei confessioval s egyéb formalitásokkal állott a római katolikus vallás illetve egyházba. Ezek egyszer ugyanis unitárusokká akartak lenni, hogy aztán onnan kilépvén a római katolikus vallásba, egyházba lépjenek be s jelentkeztek is a kénosi unitárius papnál. Azonban ezt az eljárást nem fejezték be, hanem azután jelentkeztek felekezetenkülieknek a szolgabírónál.

Ezen eljárást úgy az 1868. évi 53 tc. mint az 1859. évi 41 tc. értelmében befejezték. A főszolgabíróval szintén a felekezetenküli állapotból kétszeri kilépésük-kijelentkezésüket végrehajtották, ezt a főszolgabíró Dr. Demeter Lőrinc írásban is kiadva, jelentkeztek a római katolikus egyházba való felvételre. Az eddigi és más megyékben is szokásos ezen eljárás megtörténvén, a rom. kat. egyházba való felvételnek semmi útjába nem állott, s ily alakban a máréfalviak is a római katolikus egyházba felvétettek. [...]

Azonban a fentebb vázolt egész áttérési eljárást dezavizálta, keresztülhúzta Gr. Majlát 4161/1904 sz. szept. 10-én kelt rendelete, melynek értelmében a görög katolikus érsek az apostásia útján való áttéréseket helyteleníti, azokkal szemben állást foglalt, s azt indikálja, hogy az apostásia után is arra a rítusra tartoznak visszatérni, amelyből apostasiával kitértek.

Mínt hogy a római szentszéknek erre vonatkozó döntvénye eddig nincsen, azért az érsek felfogásának jogosultsága elől nem lehet elzárkózni [...]

3. b. 1906: *György Lázár, Ismét a görög katolikusok* „1900. évi 45. sz. felterjesztésben névszerint feltüntettem azok nevét, akik a világi törvény kívánalmainak megfelelő formalitások mellett átjöttek.

Az 1903. évi „Converzorum” szerint: *Ilonka Sándor 48 éves, fiai és leányai, Sándor 17 éves, Imre 15 éves, Ilona 13 éves, András 12 éves, József 3 éves; Ilonka Ákos Barabás 20 éves; Mihálykó Mihály 55 éves; Mihálykó László 28 éves; Mihálykó Simon 55 éves, fia Domokos 18 éves, Anti 10 éves; Mihálykó Salamon 36 éves; Mihálykó Ignás 43 éves, Anti 10 éves; Mihálykó Salamon 36 éves; Mihálykó Ignác 43 éves, fia Dénes 3 éves, Róza 1 éves; Ilonka Jozéfa; Mihálykó Ágoston 53 éves, fia Ferenc 14 éves, Ágnes 5 éves; Mihálykó Balázs 24 éves; Mihálykó Dénes; Mihálykó Albert; Mihálykó Viktória.*

Ezenkívül egy páran megmaradtak felekezetenkülieknek, nem akarván a görög rítusra visszatérni.”

4. Az iskolaköteles gyermekek beiskolázása az állami iskolába. 1932.

Eredetije: Már. Rk. lvt. *Hitközségi gyűlések jegyzőkönyvei*. 1932. Szám nélkül.

1932. ápr. 10.: „Az elnök előterjeszti, hogy a községben beállították az állami iskolát, ugyan gyermek nélkül, éppen azért az állami hatóság, a

miniszter is követeli, hogy a görög katolikus szülők küldjék gyermekeiket az állami iskolába. Nemrég kint járt a revizor és a görög katolikus esperes, amikor a szülőkkel egyezkedni próbáltak az állami iskola ügyében. Akkor a görög katolikus szülők arra kérték a hatóság fejeit, hogy ne csak az ők gyermekeiket parancsolják az állami iskolába, mert az úgy tünne fel, hogy ők nem magyarok, pedig úgy a templom, mint az iskola építésében részt vettek s egyben kijelentették, hogy törvényadta joguknál abba az iskolába járatják gyermeküket, amelyikbe akarják. Ezután a revizor hivatkozott arra, hogy az iskolák befogadó képessége kicsi a tanuló létszámhoz, ha az állami iskola nem volna is, még 2 tanteremre, 2 tanítóra volna szükség, éppen ezért kéri az iskola elnököt, hogy hívja össze a népet és tárgyalják meg az ügyet.

Az elnök előterjeszti, hogy a kegyelmes püspök úrral a helyzetet ismertette és javaslatot is tett, mely szerint vagy 2 termes iskolát építsenek és a község még 2 tanítót fizetne, vagy átadnák az V-VII. osztályokat. Erre az előterjesztésre még nem jött válasz. [...] A gyűlés Pál Ferenc indítványára a következő vasárnap tartandó gyűlésen határoznak.”

5. *Egyéni beszélgetések a Mihálykók és Ilonkák ma élő nemzedékével.*

Az egyéni beszélgetések során a megkérdezettek, a Mihálykó és Ilonka családok kései leszármazottai sok mindenről szóltak: származásukról, családjaik eredetéről, ahogyan azt hallották a szülőktől, nagyszülőktől; családi történeteket meséltek, felvillantva néhány képben a „román éra” eseményeit, az 1940-es változás izgalmait, az ún. „magyar világ” jövetelét; vallottak hovatartozásukról, identitásukról.

A szövegben az adatközlőket rövidítve, a név kezdőbetűivel jelölöm.

Az adatközlők névsora:

I.Á.: Özv. Pál Lajosné sz. *Ilonka Ágnes* (1919)

I.B.: Ilonka Béla (1935)

I.Gy.E.: Özv. Györfi Gergelyné sz. *Ilonka Eszter* (1923)

I.L.E.: Özv. Lukács Andrásné sz. *Ilonka Erzsébet* (1916)

I.I.: *Ilonka István* (1920)

K.M.: Gábor Dezsőné sz. *Kovács Mária* (1927)

L.A.: id. *Lukács András* (1912)

L.D.: *Lukács Dénes*, örökbefogadás előtt Ilonka Dénes (1955)

M.Á.: Özv. Simon Dénesné sz. *Mihálykó Ágnes* (1919)

M.I.: *Mihálykó István* (1927)

M.J.: id. *Mihálykó János* (1912)

M.R.: Özv. Biró Ferencné sz. *Mihálykó Róza* (1908)

O.F.: *Olasz K. Ferenc* (1909)

P.E.: Özv. Mihálykó Ferencné sz. Péter Erzsébet (1929)

M.I.: Azt mondják, a Mihálykók csak úgy jöttek. Az én nagyapám, úgy tudom, Remetéből jött: Mihálykó István. Mi igaz nem jártunk oda soha, nem tudjuk kik a rokonok. Mi nem vagyunk egyfélék a többi Mihálykóval. Pista bá, az édesapám testvére (édesapja: Mihálykó Mihály) bíró volt vagy 10 esztendeig a 30-as években. Ő román alku volt. Én úgy mondom, ahogy volt. Azt mondják szigorú volt, az államhoz húzott. Gomba (Mihálykó András) volt a főbíró. Az összes Ilonkák, Gomba, Mihálykó Pista és édesapám, ezek voltak a román alkuak, a többi Mihálykó egy se.

I.I.: Az Oláh utca végiben egy kicsi házban lakott Mányi Salamon (Mihálykó Salamon). Ez volt által Szentmártonba a vásárba, s mondja ott a komáknak: Te, Koma, van egy fekete leánkám, az jó volna nektek. A legény által is jött vizitába, a leánka csak akkora volt, s olyan vad, hogy bebújt az ágy alá, de osztán eléjött, s a legény, Ilonka Mihály elvette a fejérsépet. Odament volt először a leányos házhoz lakni, s onnét széledtek el, annak a fiai voltak Ilonka Sándi, Ilonka Pisti – az én nagyapám – s Ilonka Dani. Édesapám azt mondta, hogy Fiafalván volt egy bitang, nem volt annak apja, s anyja után Ilonka nevet választotta, s onnét lettek női néven az Ilonkák. Az a nő Fiafalváról ment volt Szentmártonba.

I.Gy.E.: A Mihálykók is úgy jöttek ide, oláhok voltak. Azért mondják Oláh utca, mert ott laktak. A mi elődünk is ott lakott, s onnan szaporodtak széjjel az Ilonkák.

I.Á.: Nagymámám mikor megharagudott, mondogatta a vejinek, Ilonka Sándornak: Te Sándi, te Sándi, hogy tudsz dirigálni, pedig csak egy pásztorbottal jöttetek ide.

O.F.: A Mihálykók s az Ilonkák egy elven voltak örökké. Rokonságot tartottak, mert az elődök románok voltak: az ősök, a nagyszülők...

M.R.: Valami régi származás lehet, mert románul nem tudott senki. A román időben osztán odacsalogatták őket.

I.L.E.: Az Ilonkák oláhok – azt mondják. Minden gyermeket itt kereszteltek a rokonságból, az oláh temetőbe se temettek senkit közülünk. Eleget vikotálódta a templom s a temető mián.

I.I.: Nem tudom, hogy az hogy volt. Ezelőtt román papnál megkeresztelkedtek, elrománosították őket. Innét indul az egész, hogy ők románok. Egy sem tudott rományul. Ah, hogy tudtak volna! Édesapámat is itt Márafalván keresztelték meg, s a testvéreit is mind itt.

M.I.: Az Ilonkák majorkodtak állandóan. A volt a foglalkozásuk. A Mihálykók közül egy se volt major. A nagyapám (vén Mihálykó Pista) 40 esztendeig volt erdész a telekfalviban. Édesapám 30 esztendeig a

máréfalviban. Édesapám csonkán jött haza az első háborúból, hiányzott az egyik karja. Csonkának hitták a faluban.

I.E.: Úgy tudjuk, hogy Ferinek az elődje (Mihálykó Ferenc, ragadványneve Tódor, a nagyapja Mihálykó Tódor) majorkodott s békárosodott. Senkinek sem szólt semmit, vette a pásztorbotot s a tarisnyát a vállára, s úgy elment, hogy azután nem látták. A három gyermeket örökbe fogadták a rokonok. Andrást és Gyurit Zetelakára, ma is élnek a leszármazottaik, tartjuk a rokonságot. Balázs, a Feri apja itthon maradt. Őt Bogos Józsiné, a nénye fogadta örökbe. A Feri nagyapja Mihálykó Tódor volt, román eredetű. Ferit (sz. 1920) s Dani Annát (Mihálykó Anna) egyszerre keresztelte Udvarhelyen a román pap, buba korukban. Amikor esküdtünk, a román paptól kellett kiváltuk a bizonyítványt. A román pap leültetett, s megkínált, amikor bémentünk.

O.F.: Mihálykó Tódor vett 100 fejőjuhot. A pénzt a bankból vette fel. Egy télen mind megdöglöttek. Akkor a pálcát csípte a hóna alá, kiment Szénégetőn, s többet senki se látta.

M.R.: Mihálykó Ágastonnak, az én nagyapámnak volt egy bátyja, András. Legénykorában elment bé Moldovába, Románba. Soha nem járt haza. Édesapám (Mihálykó János) Ilonka tátámmal elment bé Románba, s megvették tőle a birtokrészt.

I.L.: Nem tudom, mivel foglalkozott Ilonka Mihály, de a fiai mind pásztorok voltak. Nagymértékben. Esztenát tartottak. Még 200 juhot is tartottak, a faluét s a magukét, itt a falu határán. Idegen pakulárokat is hoztak.

L.A.: Ilonka Daninak üdös oláhok voltak a pakulárjai.

I.L.E.: Édesapám (Ilonka Gyuri) részeges volt, mindent megivott. Ott volt a nagy család, nélkülöztünk. (*Édesapja bíró is volt, ugye?*) A rabló is volt, dologkerülő. Eleget szenvedtünk!

L.A.: Ilonka Gyuri bíró lett. Édesapámnak (Lukács István) el kellett bujdosson miatta, hogy a csenderek ne kapják meg. Az úgy történt, hogy édesapám szekérral jött Udvarhelyről haza, s Ilonka Gyuri az úton felült s közben kérdezte, hogy szabad-e. Édesapám azt válaszolta, hogy megnézi kit ültet fel a szekereére. Aznap este küldte a csendereket érte, de nem kapták meg, mert lelépett. Olyan ember volt Ilonka Gyuri, hogy Pálfi Gáspár pénztáros volt a közbirtokosságnál, s elment hezsa: adj 100 lejt a pénztárból! Nem lehet, hová írjam be? A soha nem látott kiadásba – mondta Ilonka Gyuri, a bíró.

M.J.: A Mihálykók román származásúak voltak, de idejártak a templomba, s római katolikusnak keresztelték. Salamon nagyapó mondta, hogy a szüleit az oláh temetőbe temették. A temető ott volt, ahol az út megy

kifelé, Zsigmond felé, s hirtelen emelkedik, a fölött. Szabó Mihály földje volt mellette, s lassan elsajátította. Volt úgy, hogy senki sem kaszálta meg. Valamikor Mihálykó Lázár kaszálta, de ő meghalt. Én is vittem fát az udvarhelyi román papnak.

O.F.: A román üdőben felszerelték volt a Mihálykókat ekével, ezzel-azzal, mindenkinek valamit adtak, odacsalogatták.

P.E.: Adták az ajándékot Mihálykó Antiéknek, Gomba Andráséknak. Tudom, mert szomszédok voltunk. Az iskolában is osztották a csomagot, ruhaféléket, pulóvert. Az ajándék családok volt.

I.Gy.E.: A mi családunkban (Ilonka István) a háznál a román pap keresztelte meg Ferit 1937-ben. Biró Dénesné volt a keresztanyja, s a gyermeket vette a karjára, fogta a pap plástját, s az asztalt kerülték. Jól emlékszem. Hogy miért keresztelt a román pap? Édesapámék kereszteltek Kata Pistának (Mihálykó István). Ők oláhfalvi komát is hívtak, mert a nagyanyjukat Kápolnásfaluból hozták férjhez ide. Négyen mentek keresztelni. Ezelőtt nem volt divat csordáslag menni keresztelni, s a pap szóvá tette ezt. Édesapám ezért haragudott meg a papra, de aztán itt is megkeresztelték. Ezért hívják ma is a faluban Kaluger Ferinek a testvéremet. Többet aztán egyet sem keresztelt a román pap, pedig voltunk kilencen testvérek.

I.L.: Vagy három fakeresztre emlékszem az oláh temetőben. Volt egy román pap, amelyik a Kápolnadombján használta azt a földet, amit a Lukácsoktól vettek el, úgy lehet 1922-ben. Nagy darab volt, mind a román pap használta. A román pap kiadta árendába, a haszon az övé volt. Kepét is követelt a Mihálykóktól és az Ilonkáktól. Akkor görög katolikusok voltak, azután utána jártak, hogy húzzák ki onnét. Addig oda is fizették a kepét. Én is vittem fát a román papnak.

M.R.: Csonka, hitvány kereszték voltak az oláh temetőben az én időmben, gyermekkoromban, de nem gondozta senki.

M.I.: Kepében ide búzát, a román papnak, Udvarhelyre fát vittünk. Udvarhelyen a Csere utca sarkán volt a templom, s a pap is ott lakott mellette. A román pap kijárt ide a faluba, házszentelni is járt. Adtak szakekét. Nekünk is adtak, aki román alku volt, mindenkinek. Ezzel csúfolkodtak azután, ezt hánták a szemünkre sokáig: kell-e szakeke?

Iskola? Én jártam egy esztendő az államiban Cațavérnél (így!), s aztán még kettőt Gócnál magyar világban, s én avval végeztem az iskolával. Nem tudtam sem magyarul, sem románul. Meg-megverték, s szöktem el. A betűt üsmerem, bémondom, s nem tudom esszeadni. A nevemet szépen leírom, de nem tudok olvasni. Eleget bántott. A legtöbbet a telekfalviban voltam a nagyapámnál, nem az iskolában.

I.I.: Ahajt jártam három osztályt, s mentem a juhok mellé, kicsit jártam, s megint a juhok mellé, s osztán a hatról megadták az iskolát. Amikor én végeztem, akkor kezdődött az állami iskola, oda nem jártam. A testvéreim a románba is, a magyarba is jártak. Már legényecske voltam, kijöttek a városból a tanárok, tanítók, akik tanították a órát, mindenfélét. Akkor aztán sokan esszekerültünk fiatalok, megtanultuk a táncot, s adtak nekünk szakekét. Mikor bėjöttek a magyarok, azt mondták [kacagva mondja]: miért nem táncoltatok többet, hogy adtak volna több ekét. A nagy iskolában gyűltünk össze esténként. Csak ilyen vasárnapi gúnyában jártunk, nem románban. Olyan nem volt nekünk.

Amikor a keresztet felszentelték az iskola udvarán, nagy ünnepség volt. Ott táncoltunk. Azt a keresztet kár volt kivágni. Nagy hármaskereszt volt fából, szépen kifaragva, bé volt földve, s írva volt reja valami. Az egy emlék lett volna. Butaság volt kivágni. Csak az írást kellett volna lefaragni róla.

Ha Cațaver nem lett volna, nekünk iskolánk nem lett volna, nem lett volna, aki levezesse azt a munkát. Jó ember volt, ő a néppel érzett, szerette a népet. Tudott magyarul is a végin.

M.Á.: Cațaver ellenkezett velünk, hogy nem akartunk román elvűek lenni. Jó tanuló voltam, mégis megbuktatott a VII. osztályban. Végül is csak öt osztályról adott bizonyítványt. Édesapám a felekezetibe tett volt bé, de onnan áttettek az államiba. Nekünk nem adtak semmit, mert édesapám nem vegyült közjéjük.

K.M.: Az iskola udvarán volt az ünnepély. A román pap osztotta az ajándékokat. Akik akartak kapni, azok odamentek. Anyámék (Mihálykó Laji családja) nem ment oda. Aki nem vállalta, hogy román, az nem kapott semmit. Kata Lázár (Mihálykó Lázár) anyjától megkérdezték, hogy mit kér. Selyempaplant s rádiót – mondta. Ezt sokáig emlegették a faluban. Amikor a magyarok bėjöttek biza sokszor elmondták ezeknek: félre innen, mert mi nem kaptunk ekét!

M.R.: Gomba (Mihálykó András) volt a bíró, kénoztta a magyarokat. Ilonka Dani kisbíró, Mihálykó Pista megint bíró. Inkább azok álltak oda, akik nem szerettek dolgozni.

I.L.E.: 1940-ben biza féltünk! S osztán megint jöttek a románok s akkor azt mondták, hogy kivégeznek.

O.F.: Gomba a románok mellett állott, megtették bírónak. Olyan volt a helyzet, össze-vissza volt minden. A változáskor 40-ben észrevette, hogy baj lesz, nem mert hazajönni, ámbolygott egy darabig, s aztán elmentek utána lóháton, felszerelve rozsdás karddal, hitvány puskával. A ló farkához kötötték, s úgy hozták a nép elé. András Péter pap is beszélt, hogy ne üssék agyon. (Odamaradt a második világháborúban.)

M.I.: Gombát elfogták a pajtánál Kondorban, s utána kötték a ló farkához, s béhozták a faluba. Az iskola előtt volt egy díszkapu, ott a nép kezdte ütni. András Péter plébános úr reafeküdt, s azt mondta: üssenek inkább engem agyon, de ennek az embernek hagyjanak békén, osztán így úszta meg nagyobb baj nélkül. Minket nem üldöztek, de Pista bátyámat s Gombát igen. XY volt a nagy kutya. Az Isten kétszer eltörte a lábát. Igaz-e?

I.I.: Nekem nem volt összetűzésem senkivel. Dani bátyámat megpofozták volt, amikor jöttek a magyarok. A Simonok eleget mocskoskodtak, oláhoztak. Én magyar üdőben csender voltam, velem senki sem foglalkozott.

P.E.: Magyar időben nem volt semmi hátrány a hivatalokban, az iskolában. Ott nem foglalkoztak, hogy mi voltál, csak ha a barátod vagy szomszédod azt vette, hogy oláh vagy. Ez elég volt, az igaz.

M.I.: Azt mondják: oláh vagy! Én már semmit sem törődök semmivel. 67 esztendő vagyok, az enyim le van járva. Elhallgatom, s annyi. Azt mondta a román milícia, te mi vagy, román kenyeret eszel. Tiszta beszéd!

I.I.: (az *Ilonka István családjában élt-e a tudat, hogy ők románok?*) Semmit se! Egyáltalán semmit se! Csak mások mondták: románok, románok! Oláhok! Engem is biza eleget bosszantott, mikor mondták. Mostanában már nem igen mondják, csak ritkán. Románul sem tudunk abban az időben, de honnan is tudunk volna? Annyit tanítottak: frátye, usa, csak ennyit tudunk.

I.L.E.: A magyar világban: oláhok vagytok, ezek vagytok, azok vagytok – örökké csak ezt fűjták. Akik a nagy magyarok voltak, azok lettek a kommunisták! Én? Jaj, Isten őrizzen, hogy én román legyek! Annyit oláhozzák még most is Dénkót, nem tudom miért. (Dénkó a fogadott fia.)

L.D.: Azt mondják, hogy az Ilonkák cigányok, a Mihálykók oláhok. Én magyar vagyok, székely!

M.Á.: Édesapám mindig arra tanított minket, hogy román honpolgárok, de római katolikus magyarok vagyunk. Mikor jöttek bé a magyarok, azt mondták a faluban: miért nem álltátok meg a helyeteket úgy, mint Mihálykó Ferenc, s akkor nem volna bajotok.

M.R.: Tózsér Jánosné, Simon Dénesné néném voltak, Mihálykó lányok, mind magyar családokba mentek férjhez. Ha oláhok lettek volna, el sem vették volna. Mihálykó Pista volt a bíró. Azt mondja a mocskos disznyó, amikor odamegyünk esküdni, hogy én oláh vagyok. Én őszintén megmondom az igazat, és osztán kitortem istenmárjásan. Én magyarnak születtem s magyar vagyok! – mondtam. A magyarból nem lehet oláht csinálni, a cigányból lehet-e magyart csinálni, ugye nem? A fiam is ennek

lett az áldozata. Amikor ivott, örökké olyan magyar énekeket énekelt, amit nem szabadott. A milícia hívatta, s mikor másodszor kellett volna jelentkezzen, azon reggel felakasztotta magát. Ez 1988-ban történt. Én agyon is ütöm, ha valaki azt mondja, hogy én oláh vagyok.

I.B.: Örökké csúfoltak: így cigányok, úgy oláhok! Azért csináltam székelykaput, hogy mutassam meg a falunak, hogy ki vagyok. Ilonka Sándornak már akkor volt kőkeresztje a temetőben, amikor mindenkinek fakeresztet állítottak. Bosszúból sem akartam olyan kaput csinálni, mint a máréfalvi mesterek. Annyi apró virág, forogvirág s egyéb – nekem nem tetszik. Én a tulipántot szeretem. Az enyémre mind azt tettem. Azért vagyunk magyarok, székelyek, hogy a tulipán legyen a kapu fő virága. A festést is mű végeztük, a család. Oda sem tettem bele más színt, csak pirosat, zöldet, s a galambok fehérek.

Megjegyzés: Napjainkban a faluban kb. 450 család él. A legnépesebb családok közt találjuk a Mihálykó és Ilonka családokat: Simon 38 család, Pál 34 család, Olasz 31 család, *Mihálykó 30 család*, Csíki 28 család, *Ilonka 25 család*, Pálfi 23 család.

Jegyzetek

1. *Székely Oklevéltár*. Szerk. Szabó Károly, Szádeczky Lajos, Barabás Samu. Kv.-Bp., 1872-1934. (SzOkl.) II. 204.
2. *Schematismus Venerabilis Cleri Diocesis Transilvaniensis*. Editus Pro Anno a Christi Nato MDCCCLXXXII. Alba Carolinae 1882. 194. Act. Episcop. Fasc. 40. 48/1760. Act. Episcop. n. 346/1772.; Decr. Visit. n. 526/1784. (a továbbiakban: Schematismus)
3. Lucia Protopopescu: *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania. 1774-1805*. B., 1966. 60-61.
4. Kálmán Béla: *A nevek világa*. Bp., 1969.
5. Jakab Elek–Szádeczky Lajos: *Udvarhely vármegye története a legrégibb időktől 1849-ig*. Bp., 1901. 102 (A továbbiakban: *Jakab-Szádeczky*).
6. Ferenczi István: *Săpățuri arheologice cu caracter informativ executate între anii 1962-65 de Muzeul din Odorheiu*. In: *Studii și Materiale. Muzeul Regional Tg. Mureș* 1967. 54-55.;
Uő.: *Barangolás a Hargita-alji Máréfalva múltjában*. (Részletek egy ásatási naplóból) In: *Művelődés* 1981. 4-5. sz. Az utóbbiból idézünk: „Az oklevelekben első ízben 1566-ban szereplő Máréfalva lakosságának – nyilván – semminemű kapcsolata se lehetett a várat menedékhelyül többször is

- fölhasznált ősi népességgel, hiszen az utolsó őskori »lakókat« legkevesebb 1200-1300 esztendő választja el Máréfalva mai népességének eleitől.”
7. *Magyaregregy. Márévár.* Tájak korok múzeumok kiskönyvtára. 163 sz. Bp., 1984. Szerkesztette: Dercsényi Balázs.
 „Márévár a Mecsek hegység keleti részén, Magyaregregy község határában, a falutól északra, a máréi völgy fölött sűrű erdőtől övezett hegycsúcsra áll. [...] A középkori Máré falu nevére már csak dűlőnév emlékeztet. A vár első említését 1316-os adományleveléből ismerjük, melyben Károly Róbert Márévárat »földjeivel és birtokaival, melyek jogszerint a várhoz tartoznak« Bogár Istvánnak adományozta.”
 A Márévárhoz fűződő népmonda és az ennek alapján versbe szedett Márévár regéje bizonyos Máré vitéz hősiességéről szólnak.
 Kiss Lajos, *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* Bp., 1980. 405.:
 „Márévár vár Magyaregregytől délkeletre. Az összetétel előtagja a régi magyar személynév, amely a székelyföldi Máréfalva előtagjaként is szerepel. Forrása a helyi latin Mareus személynév; ebből alakult az ún. Máriássy családnév. Az utótag a magyar vár, erősség.
8. SzOkl. II. 204.
 9. SzOkl. II. 220.
 10. SzOkl. Új sorozat. I-II. k - Bp. 1983. és 1985., III. k. Bp-B 1994. I. 346.; II. 388.; III. 321. Névmutatók.
 11. Kolozsvári Állami Levéltár. Udvarhelyszék Levéltára. Székely Láda. 56 sz.
 12. SzOkl. IV. 284.
 13. Jakab-Szádeczky, 305.
 14. Benkő József: *Specialis Transilvania. Terra Siculorum.* Fordította és sajtó alá rendezte Szabó András. Kv., 1944. A szerző Timon Sámuel könyvére hivatkozik, melyben a következő áll: „In latere occidentali alterius brachii Homorodi S. Martinus, § pagus mare (Marefalva) inter quae loca ad fluvium majorem Cicellum Udvarhelinum. (*Imago novae Hungariae representans Regna, provincias, Banatus et comitatus Ditionis perscripta* Samuele Timon e soc. Jesu sacerdote. Viennae Austriae. 1754. 67.)
 15. *Erdély és a részek térképe és helységnévtára.* Készült Lipszky János műve alapján. Szeged, 1987. (*Mátéfalva*, pag. Udsz. XXVII. 69 m).
 16. Magyar András: *II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege.* B., 1994. 412.
 17. Máréfalvi Római Katolikus Plébánia lvt., Relatio XI. Parochiae *Máréfalva* die 15. Septembr 1863. sz. n. (a továbbiakban: *Már. Rk. lvt.*)
 18. Scchematicismus, 184.
 19. Udvarhelyi Görög Katolikus Esperesség lvt. Az Udvarhelyi Görög Katolikus Esperesség anyakönyvei. 1787-1825 sz. n. (a továbbiakban: Udv. Gk. Lvt.)
 20. Csíkszeredai Állami Levéltár. (CsÁLT.) Adótábellák gyűjtemény., 38 sz. fond., Tabella rectificationis Anni Militaris, 1818. Pagi Máréfalva (a továbbiakban: *Adótábellák*).

21. I. Russu, Ion: *Românii și secuii*. B., 1990. 157. „În prima mențiune din 1566, apare sub denumirea de Marefalva (Satu-Mare) cf. C. Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Ed. Academiei, 1959. II. 99. deci apertivul de proveniență, în limba română...”
22. Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. Pest, 1868. 69.
23. SzOkl. Us. I. 128.
24. *Conscriptio anni 1765. Totalium et integrerum portionum possessionarium in hereditatum in oppido Székelyudvarhely in possessionibus Méréfalva [...] inclitae Sedy siculicali Udvarhely [...] Székelyudvarhelyi Múzeum gyűjteménye.*
Az 1644-es Urbáriumban nem szerepel Méréfalván a várhoz tartozó jobbágytelek és erdő. Tehát a szóban forgó jobbágytelek és erdő, továbbá Eötves János cigányjobbágy, illetve Mihálykó Péter az 1645 és 1765 közötti időszakban kerültek a várhoz.
25. *Udvarhely vármegye földművelési térképe*. Legújabb adatok alapján rajzolta Homolka József m. kir. térképész 1896. Jakab-Szádeczky. Melléklet.
26. A régi magyar nyelv alábbi szavai önállóan is, összetett helynevekben is gyakran jelen vannak: aszo = patak völgy, mál = verőfényes oldal, orotvány = irtás, nyír = mocsár, lok = erdős, vizenyős terület, láz = irtásföld, tanórok = a falu mellett bekerített rét, kaszáló, gyepű = sövény, egykori határsáv. (Szabó T. Attila: *Nép és nyelv. Válogatott tanulmányok, cikkek*. IV. B. 1980. 198., 258.)
27. Ud. Gk. Lvt. Anyakönyvek, 1787-1825.
28. Ud. Gk. Lvt. *Protocollum Archi Diaconale officium gr. cat. Udvarhely* 1857, 1858, 1859.
29. A méréfalvi Mihálykó János szóbeli közlése. (84 éves, sz. 1912.)
30. SzOkl. II. 204.
31. SzOkl. Ús. I. k. 346.; II. k. 388.; III. k. 312. Uo. I. 61.
32. SzOkl. V. 284.
33. Uo. 318.
34. *Az 1850. évi erdélyi népszámlálás*. Bp., 1994.
35. Magyar András: i.m., 412.
36. Pálmay József: *Udvarhely vármegye nemes családai*. Székelyudvarhely, 1900.
37. *Conscriptio anni 1765*.
38. Jakab-Szádeczky, 341-342.
39. Ion I. Russu: i.m.
40. Szabó T. Attila: i.m., 96.
41. G. Popa Lisseanu: *A Székelyek és a Románok székelyesítése*. Fordította Dr. Kendy Sándor. B., 1936. 91-98.
42. Jakab-Szádeczky, 96.
43. *Magyarország népessége a Pragmatika Sanctio korában*. Magyar Statisztikai Közlemények. Bp., Új sorozat, 12. sz. 1896. 466.

44. Udv. Gk. Lvt., Anyakönyvek, 1787-1825.
45. Udv. Gk. Lvt., Az nemes Udvarhely városában lévő Unitus Templomhoz tartozandó béradó gazdáknak nevei, 1818. sz. n.
46. Adótabellák, 1818.
47. Jancsó Benedek: *Az erdélyi románság legrégibb hiteles statisztikája*. In: Századok, Bp., 1900.
48. I. Tóth Zoltán: *A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése*. In: Erdélyi Múzeum, 1924. 530.
49. Adótabellák, 1818.
50. Adótabellák, 1848.
51. A népességi adatok forrásai: 1818: Udv. Gk. Lvt.
1848: Adótabellák.
1850: Az 1850. évi erdélyi népszámlálás.
1857: Erdély 1857. évi népszámlálása Bp. 1992.
1863: Már. Rk. Lvt., Relatio XI.
1880: Dvorzsák János: *Magyarország helységnévtára*. II. Bp., 1886.
1910: Jakabffy Elemér: *Erdély statisztikája*. Lugos, 1923. 111.
52. Már. Rk. Lvt., Domus historia. Fülöp Alajos plébános bejegyzése 1866-ban.
53. CsÁLT. Egyházi anyakönyvek gyűjteménye. Máréfalva. lt.sz. 548, 549, 550.
54. Ion I. Russu: i. m., 157-158., 167., 180.
55. Fenyéd községi Helyi Tanácsa lvt., Máréfalva Község kataszteri telekkönyve, 1909. sz. n.
56. Udv. Gk. Lvt., Anyakönyvek, 1882-1903.
57. Már. Rk. Lvt., Egyháztanácsi, iskolaszéki jegyzőkönyvek, 1858-1900.
58. Már. Rk. Lvt., domus historia (György Lázár, Ismét a görög katolikusok, 1906).
59. Ion I. Russu: i. m., 123-124. Vö. Benkő Elek: *Ion I. Russu, Româniî și secuii*. (Könyvismertető) In: Magyar Tudomány, 1991. 11. sz.
60. Már. Rk. Lvt., Domus historia. Szócs János plébános bejegyzése, 1871.
61. U.o., Holló András plébános bejegyzése, 1898.
62. Uo. György Lázár plébános bejegyzése, 1900.
63. Uo. György Lázár plébános bejegyzése, 1904.
64. Apostasia – hitelhagyás, kitérés.
65. Már. Rk. Lvt., Domus historia. Kiss János: Egyezés a görög katolikusok pasztorációjára. 1921.
66. Uo. Kiss János. 1924.
67. Venczel József: *A falumunka útján*. Székelyudvarhely-Bp., 1993. 97.
68. Már. Rk. Lvt., András Péter bejegyzése, 1935, 1936.
69. U.o., Hitközségi gyűlések jegyzőkönyvei, 1932. ápr. 10.; 1932. ápr. 17.; 1932. aug. 22.
70. Máréfalvi Általános Iskola Lvt., Tabloul despre școlile pr. r. cat. din Transilvania, întocmit după ord. min. (Dir. Inv. Part.) Nr. 22103-1930. sz. n.

71. Udv. Gk. Lvt., Conscripția familiară a sufletelor greco-cat. din parochia Satu-Mare, 1925.

Megj.: A könyv első lapjára a következő bejegyzve: „Protocolul matr. al botezațiilor Satu-Mare din parochia gr. cat. Satu-Mare (Plasa Târnavă de Sus). Obs. Datele matr. înainte de anul 1922 cu referință la credincioșii gr. cat. Odorhei, căreia i-a fost afiliată, cele din anul 1922 și următorii s-au inferit pe baza tabloului gătit de Of. Parochia rom. cat. Satu-Mare care a administrat această parochă.”